

Univerzita Karlova v Praze
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra: Pedagogiky
Studijní program: Pedagogika
Studijní obor (kombinace): Pedagogika

Vliv primární prevence v oblasti domácího násilí
The influence of primary prevention in the area of
domestic violence

Diplomová práce

Autor: Petr Pištěk

Podpis:
.....

Adresa: Bukvice 4
Jičín 506 01

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Lorenzová Ph.D.

Počet

stran	grafů	obrázků	Tabulek	pramenů	příloh
92	9	1	4	34	5

V Praze dne: 17. 3. 2011

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval své vedoucí práce PhDr. Jitce Lorenzové, Ph.D. za laskavý a obětavý přístup. Velmi si cením jejího času, který mně věnovala při tvorbě této diplomové práce.

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne: 17. 3. 2011

podpis:

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá problematikou primární prevence v oblasti domácího násilí. Konkrétně se autor zaměřuje na vliv školní primární prevence v oblasti domácího násilí na vytváření předpokladů pro budování emocionální stability dětí školního věku.

V teoretické části práce autor vymezuje pojem domácí násilí, zabývá se teorií vzniku násilného chování a snaží se poukázat na negativní dopady násilného chování na prožívání jednotlivých členů rodiny. V dalších kapitolách se autor věnuje dětem jako zapomenutým obětem domácího násilí a mapuje oblasti ohrožení ve vývoji dítěte, které je akutně zasaženo danou problematikou. Úloha školy v rámci primární prevence v oblasti domácího násilí a problematika domácího násilí ve vztahu k průřezovým tématům je obsahem poslední kapitoly v teoretické části práce.

Empirickou část práce tvoří kvantitativní výzkumné šetření, které bylo realizováno dotazníkovou metodou. Autor se snaží zjistit, zda účast dětí na školních preventivních programech v oblasti domácího násilí má vliv na vytváření předpokladů pro budování emocionální stability dětí školního věku.

Klíčová slova: domácí násilí, primární prevence, děti školního věku, specifika emocí, škola, rámcové vzdělávací programy

Annotation

This diploma thesis focuses on the problems of primary prevention in the domestic violence area. Concretely is the author focusing on the influence of the primary school prevention in the domestic violence area on creating of presumptions for school age children emotional stability construction.

In theoretical part author specifies the term “domestic violence”, deals with theory of violent behavior inception and tries to point out the negative effects of violent behavior on the single family member. In the next chapters is author focusing on children as forgotten victims of the domestic violence and survey zones of exposure in the children’s development, witch is acutely hit by this problems. The role of the school on the framework of primary prevention in the domestic violence area and problems of domestic violence concerning cross-sectional themes is last chapter content.

Empiric part of thesis is formed by quantitative investigation, which was realized within questionnaires. Author tries to find out, whether the children’s participation on the school preventive programs has the effect on the emotional stability creating.

Key words: domestic violence, primary prevention, school age children, emotion’s specific, school, general educational program

Úvod	9
I. Teoretická část	12
1 Domácí násilí v dnešní postmoderní společnosti	13
1.1 Definice domácího násilí	14
1.2 Druhy domácího násilí	15
1.2.1 Faktory zvyšující ohroženost seniorů a dětí školního věku	15
1.3 Formy násilného chování páchaného nejen na dětech	16
1.4 Specifické znaky domácího násilí jako ukazatel skutečného problému	18
1.5 Domácí násilí jako celospolečenské tabu	20
1.6 Vybrané teorie násilného a agresivního chování	21
1.6.1 Agrese jako vrozená pudová síla	22
1.6.2 Agrese získaná v důsledku frustrací	23
1.6.3 Násilí v rodině	24
1.7 Posttraumatická stresová porucha jako typický projev týraného dítěte	25
1.8 Bezpečnostní plán a jeho přínos pro oběti domácího násilí	26
1.9 Vliv domácího násilí na prožívání obětí	28
2 Domácí násilí z pohledu dětí školního věku	31
2.1 Děti mladšího školního věku a jejich vývoj v adekvátních výchovných podmínkách	31
2.2 Děti staršího školního věku a jejich vývoj v adekvátních výchovných podmínkách	34
2.3 Děti jako oběti a svědci domácího násilí	36
2.3.1 Specifika emocí v kontextu domácího násilí	38
2.4 Oblasti ohrožení vývoje dítěte vyrůstajícího v prostředí domácího násilí	45
2.4.1 Sexuální zneužívání dětí	45
2.4.2 Fyzické týrání dětí	46
2.4.3 Emocionální týrání dětí	47
3 Prevence domácího násilí	49
3.1 Druhy a zaměření prevence v oblasti násilného chování	50
3.1.1 Primární prevence	50
3.1.2 Sekundární prevence	51
3.1.3 Terciární prevence	51
3.2 Úloha školy v rámci prevence sociálně patologických jevů	51
3.3 RVP a prevence sociálně patologických jevů	53
3.4 Problematika domácího násilí ve vztahu k průřezovým tématům	55
II. Praktická část	58
4 Empirické šetření	59

4.1	Volba výzkumného tématu	59
4.2	Cíle výzkumu	60
4.3	Formulace hypotéz	60
4.4	Použitá metoda sběru dat	60
4.5	Charakteristika výzkumného souboru a vzorku	61
5	Zpracování a vyhodnocení výsledků výzkumu	63
5.1	Způsob zpracování dotazníkového šetření	63
5.2	Průběh šetření a návratnost dotazníku	63
5.3	Výsledky dotazníkového šetření	64
5.3.1	Koeficient emocionální stability dětí, které absolvovaly školní primární prevenci v oblasti domácího násilí	64
5.3.2	Koeficient emocionální stability dětí, které neabsolvovaly školní primární prevenci v oblasti domácího násilí	68
5.4	Závěrečné shrnutí výzkumu a vyhodnocení hypotéz	72
6	Závěr	75
7	Seznam literatury	77
	Seznam grafů	80
	Seznam tabulek	80
	Seznam obrázků	80
8	Seznam příloh	81

Seznam použitých zkratk a symbolů

ad. a další

aj. a jiné

apod. a podobně

atd. a tak dále

DŠV Děti školního věku

např. například

NŽSPP Názor žáka na smysl primární prevence

tj. to je

RVP Rámcový vzdělávací program

RVP ZV Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

ŠVP Školní vzdělávací program

VŽ – U Vztah žák – učitel

Úvod

V oficiálních postojích české veřejnosti je domácí násilí, pokud je formulováno jako abstraktní fenomén, ve většině případů nemilosrdně odsuzováno. Tento odsuzující pohled se začal projevovat i v legislativní oblasti, která se ve svých zákonech a vyhláškách začala stavět na stranu oběti. Můžeme tedy hovořit o velkém úspěchu, že si stát konečně uvědomil naléhavost svého zásahu a začal aktivním způsobem vyjadřovat svoje stanovisko k problematice domácího násilí. Mnoho lidí se domnívá, že stát tímto vyčerpал svoje možnosti a více se pro oběti domácího násilí udělat nedá. V rámci tohoto pohledu se stavím na opačnou stranu názoru. Domnívám se, že v boji proti domácímu násilí stojíme nyní na začátku dlouhé cesty. Domácí násilí je specifický problém vyžadující specifická opatření a řešení. Naše možnosti, jak pomoci obětem domácího násilí či účinně minimalizovat tento negativní fenomén nejsou zdaleka vyčerpány. Malá pozornost se v této oblasti věnuje primární prevenci, ve které spatřuji skrytou a v našich podmínkách nevyužitou sílu v boji proti násilnému chování v rodinách. Přehlížení primárně preventivního působení v této oblasti je jedním z důvodů mého rozhodnutí věnovat se v této diplomové práci problematice vlivu primární prevence v oblasti domácího násilí.

Podle empirických výzkumů¹ postihuje domácí násilí nejméně 16% partnerských vztahů. V 95% bývají oběťmi domácího násilí ženy. S těmito údaji je však třeba zacházet velmi opatrně, neboť latence a celková detabuizace domácího násilí tyto údaje zkresluje. V každém případě se pozornost upínala na dospělé oběti domácího násilí ať už toho či onoho pohlaví. Opakované empirické výzkumy však upozornily na další varovný fakt v rámci této problematiky. V rozpětí od 65% do 85% žijí v rodinách zasažených násilným chováním děti. Odborníci v této oblasti tvrdí, že děti jsou zapomenutými oběťmi domácího násilí. To postihuje děti dvojitým způsobem: přímou a nepřímou formou. Přímá forma ohrožení dítěte je charakteristická v tom, že agresor atakuje nejen partnera, ale i dítě. Tato situace většinou nastává, když se dítě pokouší bránit oběť napadenou agresorem. V případě nepřímé formy ohrožení, není dítě vlastním terčem násilného chování, ocitá se „pouze“ v roli svědka. Následky přímé i nepřímé formy či viktimizace jsou shodné.

¹ Zdroj: <http://bkb.juristic.cz> (k 07. 02. 2011)

Domácí násilí má na děti nesrovnatelně negativnější důsledky než násilí prezentované v médiích, televizních pořadech či počítačových hrách. Již samotné vysoké procento dětí v rodinách postižených domácím násilím je silným a pádným argumentem se této problematice i nadále intenzivněji věnovat. Primární prevence je jednou z možných cest, jak pomoci minimalizovat tento negativní fenomén v naší společnosti. V krátkosti jsem zde naznačil další a dle mého názoru zcela pádný důvod mého zájmu o tuto problematiku.

Neposlední důvod volby tématu této diplomové práce zmíním prostřednictvím analogie s osobou Viktora Emila Frankla. V. E. Frankl patří mezi nejvýznamnější osobnosti psychologie vůbec. Tento zakladatel logoterapie postavil svoji teorii na zážitcích z koncentračního tábora, kterým osobně prošel. Domnívám se, že bez této zkušenosti by svět psychologie nedokázal v tak velké míře obohatit o svoje poznatky a jeho profesní dráha by se možná ubírala úplně jiným směrem. Viktor Emil Frankl patří mezi moje oblíbené postavy a to nejen z důvodu jeho významného přínosu pro psychologii. Ze své negativní zkušenosti dokázal vytěžit nosnou teorii, která dnes pomáhá mnoha lidem po celém světě. Věřím tomu, že člověk lépe rozumí trápení druhých, pokud si něco podobného prožije i on sám. Z tohoto krátkého zamyšlení vyplývá další důvod mého rozhodnutí se problematice domácího násilí věnovat a to nejen v rámci této práce.

Teoretická část práce je rozdělena na tři kapitoly. V první kapitole se budeme zabývat konkrétně domácím násilím. Objasníme podstatu, formy, druhy a specifické znaky tohoto fenoménu. Zaměříme se na teorii násilného a agresivního chování a jeho vlivu na prožívání jednotlivých členů rodiny. Druhá kapitola se bude věnovat problematice domácího násilí z pohledu dětí školního věku. Naznačíme zde, jak probíhá psychický a sociální vývoj dítěte v neproblematické a podporující rodině v kontrastu dítěte, které je zasaženo domácím násilím. Poslední kapitola bude věnována otázkám primární prevence domácího násilí, kde se zaměříme na roli školy a základního vzdělávání v této oblasti.

V empirické části práce se zaměříme na problematiku vlivu primární prevence v oblasti domácího násilí na vytváření předpokladů pro budování emocionální stability dětí školního věku. Pokusíme se tedy prokázat, zda aktivní účast dětí na primárních preventivních programech v oblasti domácího násilí se pozitivně podílí na vytváření předpokladů pro adekvátní zpracování emocí, které děti prožívají nebo mohou prožívat,

pokud se ocitnou v zajetí tohoto jevu. Zaměříme se také na vztah žáka k učiteli nebo metodikovi prevence a pokusíme se zjistit, zda kladný či pozitivní vztah mezi žákem a učitelem či metodikem prevence je intervenující proměnnou pro smysluplné vnímání primární prevence v oblasti domácího násilí na základních školách z pohledu samotných dětí. Smysluplnost vnímání konkrétní aktivity z pohledu dětí školního věku považuji v dnešní době za jeden z nejdůležitějších faktorů pro úspěšné zařazení primární prevence v oblasti domácího násilí do výuky.

I. Teoretická část

1 Domácí násilí v dnešní postmoderní společnosti

Násilí, agrese a brutalita jsou v naší společnosti hojně odsuzovány jako něco, co do společnosti nepatří a patřit by ani nemělo. Zde se však nabízí otázka, zda je agrese lidskou konstantou, či zda je určitou reakcí na frustrace, tj. získanou vlastností, tudíž naučenou a tím pádem i změnitelnou. Ať se již přikloníme k jedné či druhé teorii, je agresivní chování společností odsuzováno jako jev nepřijatelný. V této diplomové práci se budeme zabývat domácím násilím, které svou povahou patří mezi nejrozšířenější formy agrese vůbec.

Domácí násilí, jako téma vstoupilo do veřejného diskursu až na počátku 70. let a to hlavně zásluhou ženských emancipačních hnutí a prvních výzkumů, které potvrdily značný výskyt tohoto celospolečenského jevu. I přesto, že dané výzkumy potvrdily závažnost tohoto jevu a jeho neblahý vliv na jeho oběti, byla určitá míra násilí v rodině i nadále tolerována.

V české společnosti se problematice domácího násilí dlouho nedostávalo adekvátní pozornosti a veřejnost tento problém, tedy násilí mezi intimními partnery, vůbec nepřipouštělo jako předmět veřejné diskuze. První organizace, které se zaměřovaly na pomoc obětem domácího násilí, začaly vznikat až v průběhu 90. let a kromě tzv. přímé pomoci se začaly zaměřovat i na šíření osvěty v rámci celé společnosti. Zde tedy můžeme hovořit o určité primární prevenci, která dle mého názoru nebyla a není dostatečná. Problematika domácího násilí se v dnešní společnosti již dostává do popředí závažných společenských témat, na přelomu století byly realizovány první sociologické výzkumy zahrnující i oblast násilí v partnerských vztazích a postupně došlo i k výrazné změně celkové legislativy. Přesto se domnívám, že jsme teprve na začátku řešení, jak tento závažný problém v naší a nejen v naší společnosti alespoň minimalizovat. Zde je na místě si opět položit otázku, zda je agrese vrozená pudovost, nebo reakce na frustraci? Je – li agrese výhradně vrozená, nedá se na chování, které podmiňuje, nic změnit. Pokud je však agresivní chování naučené, lze jej skrze správnou výchovu a vhodnější sociální podmínky snadno a beze zbytku odstranit. Je zde i třetí možnost a dle mého názoru i možnost nejschůdnější totiž, že násilí a agrese tvoří určitou syntézu vlivů vrozených a získaných. Je zřejmé, jakou oblast můžeme cílenou prevencí ovlivnit a tím pomoci s tímto negativním fenoménem v dnešní společnosti bojovat.

1.1 Definice domácího násilí

Definice pojmu domácího násilí existuje bezpočet a v rámci odborné veřejnosti existuje i značná terminologická nejednotnost. Domácí násilí je překlad anglického originálu „domestic violence“. V německy mluvících zemích převažuje termín „gewalt in der familie und naher umgebung“, jímž se rozumí nejen násilí páchané mezi partnery, ale i násilí uplatňované rodiči vůči dětem a naopak. Ve východní Evropě se nejvíce používá termínu „násilí v rodině“. Nejednotnost v rámci tohoto jevu pramení samozřejmě z kulturních odlišností jednotlivých států, dle mého názoru by jednotná definice byla odrazovým můstkem ke společné diskusi, jak tento závažný problém globálně řešit.

Americká psychologická asociace rodinného násilí a zneužívání definuje domácí násilí takto² „odkazuje k činům fyzického týrání, sexuálnímu zneužívání a psychického týrání: chronické situace, ve kterých jedna osoba kontroluje nebo směřuje ke kontrolování chování jiné osoby a zneužívá moc, která může mít za následky poškození nebo narušení psychologického, sociálního, ekonomického, sexuálního nebo fyzického pocitu zdraví členů rodiny“.

V České republice bývá domácí násilí chápáno spíše v širším slova smyslu a bývá jím myšleno v podstatě totéž, co v roce 1985 definovala Rada Evropy³ jako násilí v rodině: „Násilné chování v rodině zahrnuje jakýkoliv čin, nebo opomenutí, spáchané v rámci rodiny některých z jejích členů, které podkopávají život, tělesnou nebo duševní integritu, nebo svobodu jiného člena stejné rodiny, nebo vážně poškozují rozvoj jeho osobnosti“.

Bednářová et al. uvádějí, že se⁴ „domácím násilím zpravidla označuje týrání a násilné chování, odehrávající se mezi osobami blízkými žijícími spolu ve společném bytě nebo domě, kdy jedna násilná osoba získává a udržuje nad druhou moc a kontrolu. Jedná se o fyzické a slovní útoky, tělesné týrání, omezování osobní svobody, vydírání, sexuální zneužívání, výhrůžky apod. Toto chování vyvolává trvalý strach oběti ze svého trýznitele, což umožňuje násilníkovi udržovat nad obětí neomezené mocenské postavení a donutit ji,

² BEDNÁŘOVÁ, Z., MACKOVÁ, K., WUNSCHOVÁ, P., BLÁHOVÁ, K., *Domácí násilí*. Praha: Acorus, 2009. s. 6

³ Tamtéž s. 6

⁴ Tamtéž s. 6

aby se podřídila jeho vůli. Kontrolu veškerého života oběti uplatňuje násilník jako svůj samozřejmý nárok“.

K tomuto pohledu a definici se v rámci své diplomové práce přikláním i já sám. Jediné, co mi v těchto definicích či pohledech na domácí násilí chybí je fakt, že ani v jedné z nich se explicitně neuvádí, že toto násilí je dlouhodobé.

1.2 Druhy domácího násilí

Druhem domácího násilí se obvykle rozumí to, mezi jakými skupinami lidí se násilí vyskytuje a odehrává. Tento druh násilí se tedy může vyskytovat v podobě násilí mužů vůči ženám, tak násilí žen vůči mužům, rodičů vůči dětem, dětí vůči rodičům, ale i též v rámci homosexuálních vztahů. Tato diplomová práce se primárně bude zabývat tématem, jaké negativní dopady má domácí násilí na psychický a sociální vývoj dětí. Nesmíme ale zapomínat ani na jiné skupiny lidí, které jsou vůči tomuto jevu stejně bezbranné a bez vnější pomoci či zásahu se ze spáru domácího násilí nedostanou. Problematice dětí jako oběti domácího násilí se budeme věnovat později.

Cílem této diplomové práce není věnovat se všem druhům domácího násilí. V následující podkapitole se budeme věnovat podobnosti mezi domácím násilím páchaným na seniorech a násilným chováním páchaným na dětech.

1.2.1 Faktory zvyšující ohroženost seniorů a dětí školního věku

Je nezpochybnitelné, že všechny druhy domácího násilí devastují tělo i duši oběti. Násilí na seniorech je v naší společnosti hluboce tabuizováno a to i přesto, že je zde několik paralelních faktorů zvyšujících ohroženost seniorů, tak i dětí.

Faktory zvyšující ohroženost seniorů a dětí školního věku⁵

- Soužití s agresorem a závislost na něm
- Sociální izolace
- Nesoběstačnost

⁵ BURIÁNEK, J., a kol., Domácí násilí: násilí na mužích a seniorech. Praha: Triton, 2006. s. 83

Faktory zvyšující pravděpodobnost, že se někdo dopustí špatného jednání vůči závislé osobě:

- Alkoholismus, drogová závislost
- Psychopatologie, psychopatie
- Nízký intelekt
- Předchozí agresivní či asociální jednání
- Přetížení a existenční problémy rodiny a pokles ochoty a možností jejích členů poskytnout kvalitní péči
- Materiální a bytová závislost oběti na agresorovi
- Diskriminační tendence ve společnosti

Starý člověk si obtížně zvyká na životní změny, které se týkají jeho osoby. Výjimkou nejsou ani sebemenší neshody v rodině, kde žijí jeho nejbližší. Reakcí na tyto náhlé změny je přítomnost psychosomatické symptomatologie. Tím se rozumí, že ve vyšším věku roste určité riziko různých onemocnění. Mezi, které patří např. demence, poruchy osobnosti a chování, poruchy nálad (deprese), fobické úzkostné poruchy, jako je strach z opuštění domova anebo strach z lidí. Těmito symptomy však v různé míře trpí i děti, a proto je více než důležité, aby se primární prevence zaměřila na domácí násilí v celém jeho širokém kontextu.

1.3 Formy násilného chování páchaného nejen na dětech

To, co by tedy primární prevence měla odstraňovat a minimalizovat jsou projevy domácího násilí, které se vyskytují v mnoha různých formách.

➤ Fyzické násilí

Patří mezi nejzávažnější formy násilí mezi partnery vůbec. I když se děti často nestávají oběťmi fyzického násilí, jsou často svědky fyzického násilí mezi partnery či rodiči. Dítě se často spontánně snaží ochránit oběť fyzického napadení a v rámci tohoto aktu se často stane obětí i ono samo. Pokud je dítě nuceno tomuto týrání přihlížet, trpí převážně v rámci své emocionální a psychické stránky, což zanechává hluboké rány na jeho duševním vývoji. Fyzickým násilím se tedy rozumí bití, facky, kopance, škrcení či

rány pěstí a jiné fyzické útoky, škrčení, svazování, ohrožování bodnou nebo palnou zbraní, odpírání spánku a jídla až po útoky proti životu.

➤ **Psychické násilí**

Psychické násilí patří mezi nejrozšířenější a nejběžnější formy domácího násilí. Často jím celý proces domácího násilí začíná. Jedná se převážně o ponižování, urážení, znevažování, obviňování, zákazy, zastrasování, terorizování, vyhrožování, vydírání, hrubé chování, ničení vlastnictví oběti, zejména oblíbených věcí apod.

Psychické násilí bývá dlouhodobé, a tudíž na své oběti zanechává nesmazatelné stopy, které se mohou u dětí projevit až v dospělosti v rámci jejich sekundární rodiny.⁶

➤ **Sexuální zneužívání**

Sexuální zneužívání dítěte, a to osobou, která má vůči němu rodičovskou roli, patří mezi klinicky nejzávažnější formy zneužívání dětí. Sexuální zneužívání dítěte je proces, který se vyznačuje jednak svou časovou, ale i vztahovou dynamikou. Během tohoto procesu zneužívá rodič svoji autoritu k narušení přirozených zábran dítěte a k dezinterpretaci jeho morálních norem. Sexuální zneužívání u dětí determinuje rozvoj jejich psychických struktur a má negativní vliv na organizaci osobnosti. Pro svoji emoční, kognitivní a samozřejmě sociální nezralost není dítě schopné ustát uvedení do dospělé sexuality bez toho, aby to na jeho vývoji a psychice nezanechalo negativní následky. Tyto následky jsou samozřejmě hlubší a zraňují více v případě, že je dítě zneužíváno lidmi, ke kterým má citový vztah. V rámci sexuálního zneužívání tedy hovoříme o znásilnění, donucení k sexu či k sexuálním praktikám, které odmítáme.⁷

➤ **Sociální izolace**

V rámci sociálního útlaku oběť převážně zažívá aktivní bránění v návštěvách rodiny či přátel, sledování telefonátů, pronásledování, nečekané kontrolní návštěvy či telefonáty.

⁶ Zdroj: <http://www.stopnasili.cz/zeny/co-je-domaci-nasili/formy-dn.html> (k 25. 01. 2011)

⁷ WEISS, P. a kol. *Sexuální zneužívání dětí*. Praha: Grada, 2005. s. 95-123

➤ Ekonomická kontrola

Ekonomickým násilím rozumíme, že agresor přejímá naprostou kontrolu nad financemi v partnerském soužití či v rámci celé rodiny. Jedná se tedy o omezování přístupu k penězům, neposkytování peněz na provoz domácnosti, neposkytnutí přístupu k bankovním účtům, poskytování pouze malého kapesného. V dnešní výkonové společnosti, kdy většina z nás staví své hodnoty na finančním zajištění, a v době, kdy peníze přebírají vládu nad světem, je tento typ domácího násilí pro oběť velice traumatizující a přivádí ji do společenské izolace, a tím pádem i do stále prohlubující se závislosti na agresorovi.⁸

1.4 Specifické znaky domácího násilí jako ukazatel skutečného problému

Domácí násilí se vyznačuje určitými specifickými prvky či znaky, kterými se ve své podstatě odlišuje od jiných patologických jevů a násilných činů v naší společnosti. Tyto specifické znaky jsou důležitým ukazatelem, zda se opravdu jedná o problematiku domácího násilí anebo, zda se jedná o náhodnou hádku mezi partnery. V rámci preventivních programů by se měla věnovat náležitá pozornost, jak tyto specifické znaky rozpoznat, aby nedošlo k jejich podcenění či naopak nadhodnocení.

Mezi základní specifické znaky domácího násilí např. patří⁹: „*faktická nerovnost v postavení oběti a násilníka. Násilník je zde chápán jako člověk disponující výraznou mocenskou převahou nad svou obětí*“.

Prvotním cílem násilníka je dostat oběť pod svůj vliv a kontrolu. To se děje pomocí již zmíněných forem domácího násilí jako jsou např. psychický teror, ekonomická kontrola, sociální týrání aj. Tyto metody, jak ovládnout jinou osobu, jsou založené na systematickém a opakovaném způsobování psychického traumatu, který se objevuje již na počátku vztahu. Oběť je však dostatečně nevnímá jako ohrožující, a dává tedy možnost následnému růstu a cyklickému opakování.

⁸ Zdroj: <http://www.stopnasili.cz/zeny/co-je-domaci-nasili/formy-dn.html> (k 25. 01. 2011)

⁹ BEDNÁŘOVÁ, Z., MACKOVÁ, K., WUNSCHOVÁ, P., BLÁHOVÁ, K., *Domácí násilí*. Praha: Acorus, 2009. s. 9

V rámci běžné partnerské hádky jsou si oba partneři rovni. Tím se tedy rozumí, že postavení partnerů je v rámci jejich soužití rovnoprávné, jsou v podobném postavení a dochází mezi nimi k adekvátní výměně názorů. V případě domácího násilí je to ale oběť, která je bezmocná a vystrašená, která se obává trestu či napadení, která nemá šanci rovnoprávně vyjádřit svůj postoj či názor. Postavení partnerů je v tomto případě nerovnoprávné a jeden z partnerů má status oběti a druhý má status agresora. Důvodem, proč se oběť snaží násilníkovi vyhovět, je snaha o určitou minimalizaci násilného chování a přesvědčení, že přizpůsobení se násilníkovi povede ke zlepšení situace. Oběť si v tuto chvíli neuvědomuje, že tímto chováním podporuje vznik tzv. spirály domácího násilí.

Dalším typickým znakem domácího násilí je opakování a postupný nárůst intenzity násilných incidentů. V první fázi v tzv. spirále domácího násilí jde o vzrůstající napětí, které je charakterizováno zastrašováním, kritizováním a neustálým obviňováním. Oběť se v této fázi snaží ve všech okolnostech násilníkovi vyhovět a domnívá se, že tímto chováním zabráni případné eskalaci dalšího násilného chování. To se ovšem většinou nepodaří a oběť i násilník vstupují do druhé fáze, kde dochází k výbuchu násilí následovanému na straně oběti pocity strachu, zloby a nenávisti. V této fázi je oběť nejvíce otevřená pomoci a také má ještě v případě cílené pomoci největší šanci z takového vztahu odejít. K takto radikálnímu řešení však v mnoha případech nedochází, neboť ve třetí fázi spirály domácího násilí projevuje násilník lítost nad svým chováním, které se často projevuje ve zvýšeném citovém zájmu o oběť. V daný moment si oběť může připadat, jako když by se role v rámci jejich vztahu obrátily. Dochází k vyrovnání sil a následuje odpuštění, které je však viditelným znakem agresorova vítězství.

Dalším výrazným znakem domácího násilí je, že vše probíhá za zavřenými dveřmi domova. Jde tedy o uzavřené prostředí, kam se oběť i agresor stále vracejí. O místo, kde by mělo docházet k toleranci a podpoře. Vše tedy probíhá v soukromí na místě, kde chybí kontrola a jasné a zřetelné odsouzení společnosti. Oběť tím často bývá izolována od veškerých možností adekvátní pomoci.¹⁰

Pachatelé domácího násilí mají často tzv. „dvojí tvář“. Násilně se často chovají pouze doma, a to vůči své oběti. Ve svém okolí se takový člověk může jevit ve zcela odlišném světle. Často to může být velice uznávaný člověk, který vyniká svými

¹⁰ Zdroj: <http://www.rosa-os.cz/domaci-nasili/specifika-domacihonasilii/> (k 25. 01. 2011)

vlastnostmi a kladným přístupem k ostatním lidem. V takovém případě se oběť stává zajatcem svého okolí, ve kterém se marně snaží nalézt pochopení a pomoc.¹¹

V neposlední řadě bychom zde měli zmínit, že domácí násilí provází několik mýtů, které přispívají k nejednoznačnému postoji společnosti vůči danému negativnímu fenoménu. Primární prevence zaměřená na oblast domácího násilí by se měla těmito bludy náležitě zabývat, neboť i díky jejich přispěním se stále nedaří adekvátně prosadit problematiku domácího násilí do veřejné diskuse. Mezi tyto mýty nejčastěji řadíme¹²:

- Domácí násilí se týká pouze sociálně slabších vrstev
- Domácí násilí není běžné, týká se pouze jen několika rodin
- Domácí násilí jsou hádky „italská manželství“
- Příčinou domácího násilí je převážně alkoholismus partnera
- Za domácí násilí si mohou ženy sami, muže totiž provokují
- Ženy mají násilí ve vztahu rády
- Situace asi není tak strašná, jinak by partnerka od násilníka odešla aj.

1.5 Domácí násilí jako celospolečenské tabu

Jak společnost vnímá problematiku domácího násilí? Položil jsem si tuto otázku v době, kdy je naše společnost zahrnuta explozí různých informací v době, kdy moc nad vnějšně řízeným člověkem převzala média, která určují charakter dnešní doby. Společnost dnes již vnímá, že něco jako násilí v rodině může ohrožovat život a vývoj jednotlivých členů. Děje se tak, ale pouze v případě, že média přijdou se správou o týraném a zneužívaném dítěti a vytvoří se okolo celé kauzy příběh, který je cíleně namířen na odsouzení jednotlivých pachatelů daného činu. Celá společnost se semkne a žádá tvrdé odsouzení tyranů, kteří se najednou zdají jako jediní, kdo by tento hrůzný čin mohl spáchat. Problémem ovšem je to, že místo toho, aby společnost odsoudila samotný akt činu, odsoudí pouze jednotlivé osoby. Mnoho lidí se s domácím násilím setkává prostřednictvím svých sousedů nebo lidí žijících v jejich blízkosti. Slýchávají křik, často i volání o pomoc, ale většinou nereagují. Proč tomu tak v civilizované společnosti vůbec je? Ve společnosti, která je sice považována za jednu z nejvíce ateisticky zaměřené, ale přesto

¹¹ Zdroj: <http://www.rosa-os.cz/domaci-nasili/specifika-domaciho-nasili/> (k 25. 01. 2011)

¹² Zdroj: <http://www.rosa-os.cz/domaci-nasili/myty-o-domacim-nasili/> (k 25. 01. 2011)

postavenou na základech křesťanské morálky. Je tomu tak proto, že i v současné době je problém domácího násilí brán v naší společnosti jako jedno velké tabu. Ano, média občas přinesou informace o týraném chlapci či dívce nebo ženě, ale to je vše. Jakmile se společnost příběhu nabaží, není problematice domácího násilí věnován ani malý článek na zadní straně novin. Místo toho zde nacházíme reklamní upoutávky, nabídky na různé půjčky či možnosti výhodně investovat své peníze. Média neodsuzují podstatu činu, odsuzují dané aktéry, což v konečném důsledku vede k odsouzení jedinců a ne k odsouzení domácího násilí. Malá informovanost a nezájem o problematiku domácího násilí odcizuje společnost od tohoto závažného problému. Chceme – li, aby prevence v této oblasti byla účinná, musíme z tohoto problému udělat veřejné téma. To však v dnešní výkonové a informační společnosti půjde jedině a pouze přes oblast médií.

1.6 Vybrané teorie násilného a agresivního chování

Jak jsme již naznačili na počátku této práce, násilné a agresivní chování je společností v mnoha případech odsuzováno. Co si pod tímto pojmem můžeme představit¹³: *„Násilí je takové jednání, které druhému způsobí bolest nebo jej poškodí. Přestože je násilí přirozená součást života, o čemž svědčí celé dějiny lidstva s jejich válkami, jeho nárůst a především nesmyslnost v posledních letech je překvapující“.*

S projevy násilného chování se v dnešní společnosti stále více setkává i řada dětí, a to nejen ve školách, ale převážně v prostředí své vlastní rodiny. Každodenní dlouhotrvající teror a násilné sklony agresora, kterým je dítě nuceno přihlížet či čelit, vede k vytvoření „kultu násilného chování“. Ten spočívá ve vytvoření životního postoje či stylu postaveném na násilném chování. Doba, kdy se agresivní a násilné chování začne zaměňovat za přímočarost, upřímnost či průbojnost, je v naší společnosti jen otázkou času. Takto koncipovanému jednání bychom se měli snažit zabránit a opět se začít v rámci výchovného působení orientovat na tradiční hodnoty, které se samozřejmě musí transformovat na dobové poměry.

Je zapotřebí také upozornit na to, že agresivní chování je vlastně i určitým druhem obrany. Člověk je ve svém životě vystaven mnoha různým situacím, ve kterých se cítí

¹³ VANÍČKOVÁ, E., HAJD – MOUSSOVA, Z., PROVAZNÍKOVÁ, H., Násilí v rodině. Praha: Karolinum, 1995. s. 5

nejistý, má strach či prožívá úzkostnou tenzi. V danou chvíli se jeví použití agresivního chování vůči dané překážce jako jedna z možných metod sebeobran.

1.6.1 Agrese jako vrozená pudová síla

Ještě jednou se v této práci zaměříme na problematiku vzniku agresivního a násilného chování. Jde tedy o to, zda je agrese lidskou konstantou, či zda je reakcí na frustrace, tj. získanou vlastností. Není cílem této práce rozsoudit či se přiklonit na stranu jedné nebo druhé teorie. Je však nutné a to nejen v rámci výchovného působení objasnit podstatu obou vyslovených teorií. Domnívám se, že teoretická znalost původu agresivního chování by měla být výbavou každého psychologa, pedagoga či vychovatele, a to z toho důvodu, aby věděl, do jaké míry je jeho psychologické, respektive pedagogické působení v rámci násilného, agresivního chování účinné.

Poněšický tvrdí, že agrese je ve své podstatě pouze slovo, které nevyjadřuje žádný zážitek nebo druh chování. Je spíše vyjádřením určité abstrakce zahrnující jisté emoční stavy a vnitřní impulzy k jednání např. zlost, zuřivost, vztek, nepřátelství, pohrdání. Zároveň uvádí, že podle Konráda Lorenze se u agresivního chování primárně nejedná o pouhou reakci na příslušný podnět např. pocit ohrožení, nýbrž se domnívá, že jde o neustálé znovu narůstající vnitřní napětí, jež se projevuje tendencí k samovolnému vybití. Tento biologický proces pak tedy zajišťuje přežití individua i celého lidského druhu.¹⁴

Významným badatelem v této oblasti, který stál na počátku celé teorie zaměřené na problematiku agresivního chování, byl Sigmund Freud. Ten se nespokojil s evolučně psychologickou daností agrese a snažil se nalézt i její biologickou povahu. Domníval se, že v protikladu k růstu existuje ve všech organismech i opačná tendence k rozkladu a zániku. Přeneseno do sociální úrovně se jedná o rozbíjení starého a stavění nového, myšleno v rámci nových názorů či řešení. Zjednodušeně řečeno se tedy Freud zabýval nastolenou rovnováhou či konfliktem mezi pudem k životu a pudem ke smrti. Východiskem z tohoto konfliktu bylo jednoduše přijetí konfliktní povahy lidského bytí. Freud tedy upozorňoval, že právě ona častá neřešitelnost a opakování stále stejných konfliktních situací vede k hypotéze pudové, stále znovu se nabíjející povaze destruktivní biologické tendence. I v rámci této tendence spatřoval působení všeho přítomného pudu smrti, který lze

¹⁴ PONĚŠICKÝ, J., Agrese, násilí a psychologie moci. Praha: Triton, 2004. s. 22-34

interpretovat jako určitou tendenci k sebestrukci, jež je ze sebezáchovných důvodů obrácena na povrch právě ve formě agrese.¹⁵

Dle mého názoru jsme jednotou vrozeného a získaného a byla by chyba postavit se bezhlavě a bez kritického pohledu na stranu teorie, že agrese má svůj původ pouze ve vrozených dispozicích.

1.6.2 Agrese získaná v důsledku frustrací

Ve druhé teorii či polemice, která se zabývá vznikem agresivního a násilného chování, mnozí psychologové upozorňují na reaktivní moment agrese, a to jako na normální či maladaptivní reakci na frustraci a na překážky v průběhu dosahování důležitých uspokojení a cílů, coby následek jednotlivých traumat. Poněšický se však domnívá, že tato teorie platí hlavně v případech aktuálních agresivních reakcí, nikoli však obecně, a to hlavně v případě, když se jedná o celkovou agresivitu tj. připravenosti k násilnému reagování, která by měla být tím slabší, čím méně frustračních situací a zážitků prožije např. dítě ve výchově. Postupem času se však ukázalo, že tzv. antiautoritativní výchova bez překážek a frustrací, destruktivní formu agrese nejen že nevymýtla, ale naopak rozhojnila. Vysvětlení je však v rámci psychologického pohledu v celku jednoduché. Liberální výchova, která v mnohých případech přerůstá až v rozmazlující výchovu, se charakterizuje tím, že odstraňuje dítěti v rámci jeho vývoje veškeré překážky. Ani však v takto zaměřeném výchovném ovzduší se nedají všechny frustrace předvídat. Tím, že se rodiče snaží o odstranění veškerých překážek, se později zdají být i normální životní těžkosti nadměru frustrující. Dalším negativním aspektem takto zaměřené výchovy je, že se dítě nenaučilo znát svoje ani cizí hranice. Tyto hranice svévolně překračuje, což pramení ve vznik konfliktních situací. Ukázalo se tedy, že odstranění frustračních podmínek nevede ke šťastnějšímu a spokojenějšímu životu, nýbrž k úpadku a ke ztrátě životního smyslu. Ztráta smyslu pak může směřovat do tzv. existencionálního vakuu, které se často projevuje tím, že člověk obrací svoje agresivní chování vůči sobě samému.¹⁶

¹⁵ PONĚŠICKÝ, J., Agrese, násilí a psychologie moci. Praha: Triton, 2004. s. 24

¹⁶ PONĚŠICKÝ, J., Agrese, násilí a psychologie moci. Praha: Triton, 2004. s. 35

Jeden z předních psychoanalytiků Heinz Kohut se domníval, že primární nedestruktivní agresivní chování slouží k individuální separaci tj. k sebeprosazení. Chronická zlost a z ní se separující agresivní chování, vzniká v důsledku nepotvrzování vývojových kroků dítěte, nedostatkem kladného přijetí a zklamáním. To se v dospívání a v dospělosti může projevat až asociálním a tvrdým chováním anebo naopak kompenzováním slabin narcistickým velikášstvím.

A. Streeck – Fischer se zabýval vznikem agresivního chování u dětí a dospívajících. Vznik agrese spojil s určitou reakcí na narcistické zranění a ponižování. Dítě se tedy snaží o snížení či odčinění ponížení, a to za pomoci aktu pomsty. Agrese zde tedy funguje jako stabilizační prvek a to převážně u dětí, které postrádají ve své výchově osobnostně významné vzory.¹⁷

1.6.3 Násilí v rodině

Rodina se v životě každého jedince má stávat místem, kde by měl nacházet porozumění a bezpečí. Je to primární socializační prvek. Instituce, která by měla pomoci formovat hodnoty a nastavovat normy. O důležitosti rodiny a nezbytnosti jejího výchovného působení se budeme zabývat později. Nyní bychom se zaměřili na rodinné prostředí, kde porozumění a pocit bezpečí nemají místo. Násilné chování v rodině se vyznačuje charakteristickým obrazem tělesně týraného, hrubě zanedbaného a sexuálně zneužívaného dítěte. U takto postižených dětí, kde je násilí na denním pořádku, se často setkáváme s narušením vlastního sebevědomí, pocitu vlastní ceny a sebeúcty. Takto zasažené dítě nemá šanci se prosadit ve školním prostředí, kde motivace a adekvátní sebereflexe hraje nezastupitelnou roli ve školní úspěšnosti. Takové dítě se obtížně zapojuje i do třídního kolektivu, je odtržené a svůj pocit nízkého sebevědomí si potvrzuje a samo se v něm ujišťuje. Nemá šanci se prosadit i přesto, že by za jiných výchovných podmínek dosahovalo nadprůměrných výsledků. Musíme si zde uvědomit, že jakákoli forma týrání a zneužívání dítěte je sama o sobě prototypem psychického stresu či nepřiměřené zátěže, která se na každém dítěti časem negativně projeví. Je nutné si uvědomit, že děti trpí depresemi stejně jako dospělá generace. Často však jejich problémy bývají bagatelizovány a nejbližším okolím odmítány. Děti neumějí svůj problém verbalizovat tak přesně a

¹⁷ PONĚŠICKÝ, J., Agrese, násilí a psychologie moci. Praha: Triton, 2004. s. 38

srozumitelně jako dospělí. Trpí a uzavírají se do svého vnitřního světa, který bývá často jedinou možnou únikovou cestou před agresivním a násilným chováním jejich rodičů.

Negativní vzorce chování dítě vnímá, zpracovává a rozhoduje se, zda si je na základě předchozích zkušeností zvnitřní či odmítne. Dané negativní vzorce chování si dítě může přenést do své budoucí rodiny, ale to neznamená, že pokud je otec alkoholik, stane se jím v budoucnu i jeho syn. Často na základě negativních zkušeností, které dítě prožívá v rámci své primární rodiny, dochází k vnitřnímu odmítnutí jedné či obou rodičovských autorit, a tím pádem i k zavržení neadekvátního a násilného chování.

1.7 Posttraumatická stresová porucha jako typický projev týraného dítěte

Posttraumatická stresová porucha je typickým projevem týraného či zneužívaného dítěte. Takové dítě trpí příznaky úzkosti, nespavostí, nočními můrami a somatickými obtížemi. Posttraumatická stresová porucha znamená, že oběť znovuprožívá traumatický zážitek ve svých představách, a to v rámci tzv. záblesků minulosti. Takto postižené dítě či dospělý se snaží vyhýbat situacím, které by mohly traumatizující zážitek připomínat. Často se však stává, že pro některé děti je zážitek natolik traumatizující, že se od něho snaží zcela distancovat, tedy ve své podstatě se snaží zapomenout, že se vůbec něco špatného stalo. Tento mechanismus se v psychologii nazývá popření. Popřením se řešení daného traumatu pouze oddaluje a v pozdějším období se traumatizující myšlenky opět dostávají na povrch.¹⁸ Je tedy velice důležité v rámci primární prevence naučit děti, jak by měly v případě traumatizujících zážitků jednat, kde najít pomoc a jak adekvátně v rámci jejich možností takový traumatizující zážitek prvotně zpracovat. Děti, které trpí posttraumatickou stresovou poruchou, jak jsme již naznačili, se vyhýbají pocitům spojeným s traumatickým zážitkem nebo u nich dochází k tzv. snížené všeobecné reaktivitě, která se projevuje následujícími symptomy:

- vědomé vyhýbání se myšlenkám, pocitům nebo rozhovorům souvisejících s traumatem

¹⁸ ELLIOT, J., PLACE, M. Dítě v nesnázích. Praha: Grada, 2002. s. 90-107

- vědomé vyhýbání se aktivitám, místům nebo lidem vzbuzujících vzpomínky na traumatickou událost
- neschopnost vzpomenout si na důležitý aspekt traumatické události
- pocit odvrácení se od jiných osob nebo odcizení se
- omezený rozsah prožívání (např. neschopnost projevení běžných citů)
- pocit omezené budoucnosti (např. neočekávání kariéry, manželství, dětí atd.)¹⁹

Pokud tyto symptomy u dítěte přetrvávají déle než jeden měsíc a klinicky významně zhoršují kvalitu jeho života nebo ho omezují v jeho sociálních, v případě dítěte školních či jiných důležitých oblastech je velice pravděpodobné, že dítě trpí posttraumatickou stresovou poruchou. K pomoci a léčbě posttraumatické stresové poruchy se využívají různé terapeutické procesy. V této práci se zmíním o kognitivně behaviorální terapii, která mi je svým paradigmatem nejbližší. Podle kognitivně behaviorálního přístupu způsobuje traumatická událost vytvoření podmíněných spojů mezi podměty, situacemi a činnostmi, které byly původně emočně neutrální, ale náhodným způsobem se vyskytly v době traumatu. K takovému jevu dojde, když se traumatizující událost vyznačuje velmi silným emocionálním vlivem. Následná terapie pak probíhá podobně jako u jiných úzkostných poruch. Nejčastěji se uplatňují tyto metody: orientace a emoční podpora, abreakce, expozice vůči traumatickým vzpomínkám, kognitivní rekonstrukce, relaxace, řešení problému.²⁰ Pomáhající pracovníci či pedagogové by neměli ve svém preventivně orientovaném snažení zapomínat o problematice posttraumatické stresové poruchy děti informovat a tím je krůček po krůčku připravovat na možné setkání s tímto velice nepříjemným jevem.

1.8 Bezpečnostní plán a jeho přínos pro oběti domácího násilí

Domácí násilí je dle mého názoru mnohem komplikovanější a závažnější problém, než si je naše veřejnost schopna připustit. Mnoho sociologických průzkumů přináší v pravidelných kvartálech podrobné statistiky, které mapují výskyt domácího násilí u nás.

¹⁹ BEDNÁŘOVÁ, Z., MACKOVÁ, K., WUNSCHOVÁ, P., BLÁHOVÁ, K., *Domácí násilí*. Praha: Acorus, 2009. s. 50

²⁰ BEDNÁŘOVÁ, Z., MACKOVÁ, K., WUNSCHOVÁ, P., BLÁHOVÁ, K., *Domácí násilí*. Praha: Acorus, 2009. s. 49-51

Tyto informace jsou dle mého názoru nepřesné či lépe řečeno neúplné. Specifickými projevy domácího násilí jsme se již zabývali, ale jeden z těchto specifických projevů je nutné opět připomenout. Domácí násilí probíhá za „zavřenými dveřmi“ beze svědků a to je hlavní příčina zkreslených údajů v rámci publikovaných výzkumů. Oběti nemají často možnost s někým o svém problému hovořit, někomu se svěřit anebo nemají sílu či odvalu svůj problém řešit. Smyslem bezpečnostního plánu je minimalizovat možné ohrožení oběti. Pokud však oběť nemá možnost tento plán sestavit s pomáhajícím pracovníkem, měla by si být schopna navrhnout svůj vlastní bezpečnostní plán pro případ akutního ohrožení.

V předcházející kapitole jsme se snažili naznačit, kam může vést domácí násilí, když se oběť začne chovat rezignovaně. O závažnosti a dopadech posttraumatické stresové poruchy na organismus dítěte by měly informovat všechny preventivně laděné programy zaměřené na problematiku domácího násilí. Stejně tak by v této fázi preventivního zaměření neměly chybět informace o bezpečnostním plánu pro oběti domácího násilí. Primární prevence nemá za úkol pouze poskytovat informace o tom, co daný jev představuje, co způsobuje, ale také by měla obsahovat účinné metodiky, jak se v případě nebezpečí konkrétnímu jevu bránit. V problematice domácího násilí je takovou prvotní možností sestavení bezpečnostního plánu.

Prvotním cílem bezpečnostního plánu je minimalizovat možné ohrožení oběti, a to v případech, kdy hrozí ze strany agresora akutní riziko napadení. Bezpečnostní plán se obvykle doporučuje zpracovat vždy, když je oběť nucena setrvat se společně s agresorem. Musíme mít na paměti, že pokud se oběť rozhodne veřejně promluvit o svém problému, riziko napadení a brutalita útoků může začít gradovat. Základem dobře sestaveného a koncipovaného bezpečnostního plánu je kvalitní zmapování zdrojů a možností oběti. Na jejich základě by poté mělo dojít k vytvoření účinných strategií, které mohou být v případech akutního ohrožení obětí využity. Mapování těchto strategií vychází z jistění povahy útoku, okolností, možností případné ochrany a okamžité pomoci. Takto koncipovaný bezpečnostní plán sestavuje oběť povětšinou s pomáhajícím pracovníkem v době, kdy se rozhodne svůj problém začít aktivně řešit.²¹

²¹ Zdroj: http://www.bkb.cz/redaction.php?action=showRedaction&id_categoryNode=297 (k 27. 01. 2011)

V rámci primární prevence by se děti měly naučit, co je podstatou bezpečnostního plánu, jaký je jeho účel a v čem může jim i ostatním pomoci. Jednoduše by měl bezpečnostní plán být podáván v podobě určitých doporučení. Tyto doporučení nebo strategie většinou vznikají na základě položených otázek, které bezprostředně souvisí se samotným aktem napadení. Mezi takto koncipované otázky můžeme zařadit např.: existují nějaké okolnosti, které signalizují útok agresora, resp. co útok vyvolává? Doporučení: všimnout si situací, které vyvolávají agresi násilníka (opilost, hádka atd.), případech, že oběť vycítí, že může dojít k napadení, pokud to lze, odejít z dosahu agresora.

Další otázkou může být např.: Na jakých místech jsou v bytě uloženy nebezpečné předměty, které by bylo možné použít k napadení, a z kterých míst v bytě, nejde uniknout? Možné doporučení může znít takto: vyhnout se nebezpečným místům jako je kuchyň, koupelna, stodola, dílna apod., kde jsou uskladněny nástroje, které lze použít při napadení (sekery, kladivo apod.), dále se nenechat uzavřít v místnostech, kde je jen jeden vchod a žádná okna, nenechat se zatlačit do rohu místnosti.²²

Bezpečnostní plán není pro oběť pouze psychologickou podporou, ale především naznačuje kroky, jak se aktivně bránit. Posiluje naději, že možná řešení daného problému existují. Děti mohou bezpečnostní plán použít nejen v případě vlastního akutního ohrožení, ale mohou jím pomoci i svým kamarádům, kteří se ocitnou ve stejné tíživé situaci.

1.9 Vliv domácího násilí na prožívání obětí

Domácí násilí je jev, který se nedotýká pouze oběti a agresora, ale má zásadní vliv na fungování celé rodiny. Domácím násilím se bortí všechny získané jistoty a vytrácí se z rodinného prostředí pocit bezpečí. Dítě se tak ocitá v situaci, které nerozumí, nedostává se mu adekvátního vysvětlení proč a co se vlastně v rodině děje špatně. Těmto negativním pocitům bývá vystaven každý člen rodiny vyjma agresora, a proto se v krátkosti zaměříme na prožívání jednotlivých členů rodiny, kde se opakovaně vyskytuje násilné chování. Jelikož se problematice dítěte jako oběti domácího násilí budeme věnovat v nadcházející kapitole, zaměříme se nyní na prožívání matky či partnerky, která je vystavena tomuto jevu.

²² BEDNÁŘOVÁ, Z., MACKOVÁ, K., WUNSCHOVÁ, P., BLÁHOVÁ, K., *Domácí násilí*. Praha: Acorus, 2009. s. 44

Fyzicky či psychicky týraná žena, kterou její manžel či partner opakovaně bije a zraňuje, nemůže dobře plnit svou roli matky, partnerky, i když k tomu má všechny osobnostní předpoklady. Dlouhodobý psychický tlak, výhrůžky, ponižování, nadávky, bytí, se nepochybně negativně podepisuje na sebeobrazu dané ženy. Z tohoto důsledku mohou nastat osobnostní změny i změny v rámci jejího prožívání. Často si žena přičítá vinu za veškeré negativní chování manžela, partnera. To samozřejmě vede k pocitu viny, a tím pádem i ke sníženému sebehodnocení. Na základě těchto pocitů může vzniknout mylná představa, že hrubé a násilné chování zažívané doma je přesně to, jak svět zachází s podobnými lidmi. Takováto reakce byla definována jako traumatogenní dynamika.²³

Změn, které prožívá matka ve své osobnostní struktuře v reakci na domácí násilí, je mnoho. V této práci se pro ilustraci budeme zabývat pouze třemi příklady, které tyto osobnostní změny reprezentují. Jsou jimi²⁴:

- nízké sebehodnocení a sebevědomí, ztráta respektu k vlastní osobě
- dlouhodobá emocionální frustrace
- zkreslené vnímání a myšlení

Mnoho žen, které jsou dlouhodobě vystavovány ponižujícím situacím, urážkám, které jim oznamují, že jsou neschopné, ničemné a špatně se starají o domácnost, se dříve či později s tímto míněním naprosto ztotožní. Násilný partner tím získává nad ženou úplnou moc a kontrolu. Velké nebezpečí spočívá v tom, že pokud agresorovo negativní hodnocení žena opravdu přijme, ztotožní se s tím, ohrožuje tím samozřejmě i svoje dítě, které se vědomě či nevědomě s takto podaným obrazem osobnosti ztotožní také. Na základě sníženého sebehodnocení, které vyplývá z dlouhodobého ponižování, může v rodinách zasažených domácím násilím vzniknout patologický systém „získané méněcennosti“.

Dlouhodobá emocionální frustrace v nefunkčním partnerském svazku je zapříčiněna nenaplňováním základních lidských potřeb na straně oběti. Mezi, které řadíme potřebu lásky, respektu, přijetí, vzájemnosti a úcty. Mnoho žen však dlouhou dobu žije v naději, že i přes neuspokojivé podmínky v jejich vztahu dojdou k citovému naplnění a

²³ BENTOVIN, A. Týrání a sexuální zneužívání v rodinách. Praha: Grada, 1998. s. 37-42

²⁴ BEDNÁŘOVÁ, Z., MACKOVÁ, K., WUNSCHOVÁ, P., BLÁHOVÁ, K., *Domácí násilí*. Praha: Acorus, 2009. s. 28-38

uspokojení. To se v mnoha případech nestává a žena pociťuje vnitřní napětí a frustraci. Důsledkem těchto jevů pak může být únava, vyčerpanost a náklonnost k depresím. Takto citově a emočně frustrovaná žena, matka nedává přiměřenou citovou odezvu, ani svému dítěti. To tedy znamená, že emocionální potřeby dítěte zůstávají z větší či menší části nenaplněny. Rodina tedy neplní svoje základní funkce a stává se dysfunkční.

Nereálné vnímání situace a okolního světa je postaveno na vytvoření rodinné adaptační legendy. Základem každé adaptační legendy je dlouhodobé skrývání a popírání domácího násilí. Je zcela běžné, že člověk, který se v domácím prostředí jeví jako agresor, působí na své okolí seriózním a příjemným dojmem. Aby žena uchránila pověst rodiny, často špatné a násilné chování svého partnera ospravedlňuje a omlouvá. To má za následek, že děti vyrůstají v rodině, kde jsou agresivnímu chování vystaveny již od útlého dětství. Hrozí tedy, že v závislosti tohoto patologického jednání přijmou agresi jako normu, protože nemají srovnání s jiným způsobem chování. Dochází tak k jednomu z největších negativ domácího násilí a to k transgeneračnímu přenosu násilného vztahu.²⁵

²⁵ BEDNÁŘOVÁ, Z., MACKOVÁ, K., WUNSCHOVÁ, P., BLÁHOVÁ, K., *Domácí násilí*. Praha: Acorus, 2009. s. 28-38

2 Domácí násilí z pohledu dětí školního věku

V první části této diplomové práce jsme se zabývali tím, co je v našem tématu předmětem preventivního působení. Vysvětlili jsme, co je domácí násilí, jaké má specifické znaky, jak se projevuje a čím je nebezpečné pro společnost i samotné aktéry tohoto jevu. V druhé části této práce se již konkrétně zaměříme na to, jak zasahuje domácí násilí, násilí v rodině negativním způsobem do vývoje a života dětí školního věku. Pokusíme se naznačit, jak probíhá psychický, sociální a osobnostní vývoj dítěte, které vyrůstá v rodině bez násilného a agresivního chování oproti dítěti, které vyrůstá v dysfunkční rodině a je přímým aktérem či svědkem domácího násilí. Tímto kontrastem se pokusíme naznačit naléhavost primární prevence v této oblasti.

2.1 Děti mladšího školního věku a jejich vývoj v adekvátních výchovných podmínkách

Období mladšího školního věku můžeme vymezit jako životní fázi dítěte od šesti do jedenácti let. V průběhu tohoto relativně dlouhého období dochází u těchto dětí k intenzivnímu biologickému, psychologickému a sociálnímu vývoji. Lavinovitě přibývá nových vědomostí a zkušeností, které napomáhají k rozvoji paměti a představitosti. Při poznávání je u těchto dětí kladen důraz na jednotlivosti, neboť souvislosti těmto dětem ještě unikají.

Psychický vývoj dětí mladšího školního věku je charakterizován zvýšením vnímavosti k okolnímu prostředí, ale i k faktorům, které odvádějí pozornost. Schopnost chápat abstraktní pojmy je na začátku tohoto období velmi malá a k výraznému zlepšení dochází až na konci tohoto období. V tomto období je velice důležité dětem předkládat takové situace a pojmy, které jsou uchopitelné prostřednictvím konkrétní životní zkušenosti. Slovní obraty typu „jednou v budoucnu“ dítě nechápe a nedokáže je naplnit ani obsahově. Osobnostní rysy nejsou zdaleka ustáleny a děti jsou v tomto období impulsivní, vznětlivé a nastávají u nich časté přechody z radosti do smutku a naopak. Dlouhodobá zaměřenost činností je u těchto dětí silně ovlivněna jejich vůlí, která je v tomto období

slabě vyvinuta. Veškeré činnosti jsou silně a emotivně prožívány, chybí sebekritičnost a dlouhodobá soustředěnost.²⁶

Kdybychom chtěli celé období psychologicky nějak smysluplně charakterizovat, můžeme toto období nazvat jako věk střízlivého realismu. Na rozdíl od dětí předškolního věku, které ve svém vnímání, myšlení a jednání jsou převážně závislé na vlastních přáních a fantaziích, a na rozdíl od dospívajících, kteří jsou naopak zaměřeni na potřebu vše dokonale vědět, jak by to mělo být správně, je začínající školák zaměřen na to, co je a jak to je. Začínající školák chce pochopit anebo se snaží poznávat svět kolem sebe tzv. doopravdy. Z počátku jeho školní docházky je tento střízlivý realismus závislý na tom, co mu autority (rodiče, učitelé) povědí či naznačí. Mluvíme zde o realismu naivním. Až postupem času se obraz světa mění pod úhlem kritického pohledu a v životě školáka nastává doba realismu kritického. Tento osobnostní vývoj je však v rámci populace nerovnoměrný a záleží na rodinném prostředí a na postojích učitelů a vychovatelů. Kritický realismus je tak charakteristickým vývojovým rysem dítěte mladšího školního věku, v dobře fungující a přijímající rodině.

Každé vývojové stadium je konfliktem mezi dvěma tendencemi. Jejich vyřešením se člověk vyvíjí a nevyřešením jeho vývoj stagnuje. Erik Erikson charakterizuje období mladšího školního věku jako období, ve kterém u dítěte nastává konflikt mezi snaživostí a pocitem méněcennosti. Úkolem dítěte v tomto období je osvojit si dovednosti, jak cíleně a úspěšně zacházet s předměty hmotného světa. V tomto období je dítě vystaveno srovnávání a hodnocení v širším výběru školních situací. Pokud dítě v tomto období dosahuje praktických cílů vlastní snahou, dochází k rozvoji sebedůvěry. Neúspěchy naopak vedou k ustavení pocitů méněcennosti ve srovnání s ostatními dětmi.²⁷

V sociálním vývoji dětí mladšího školního věku hrají důležitou roli dvě významná životní období. Prvním významným obdobím, které působí na sociální vývoj dítěte v tomto věku, je začátek povinné školní docházky. Se začátkem povinné školní docházky se v životě dítěte objevuje druhý významný činitel, kterým je kritičnost.²⁸

²⁶ PERIČ, T. Sportovní příprava dětí. Praha: Grada, 2004. s. 26-29

²⁷ Zdroj: <http://docs.google.com> (k 17. 3. 2011)

²⁸ PERIČ, T. Sportovní příprava dětí. Praha: Grada, 2004. s. 26-29

Malý školák se stává součástí kolektivu a je nucen se podřídít skupinovým normám. Dítě se musí smířit s podstatou toho, že již nebude středem pozornosti a že jeho život už nebude vyplněn pouze hrou. Do socializačního procesu se vyjma rodičů začínají zapojovat i učitelé, trenéři a vychovatelé. Dítě si v kolektivu díky interakci s ostatními vrstevníky buduje své kolektivní postavení a dochází k vytváření meziosobních vztahů. Na konci tohoto období dochází ke snížení rodičovské autority. Dítě začíná hledat své idoly, které může nalézt i v řadách svých vrstevníků. To může mít na vývoj jedince, jak pozitivní tak i negativní vliv. Základní kulturní návyky a normy se prohlubují a děti postupně přebírají stále větší odpovědnost za svoje činy.²⁹

U dětí mladšího školního věku dochází k výraznému vývoji emoční a citové stránky. Teprve až v období mladšího školního věku dítě poznává, že může svoje pocity, přání a motivy před okolním světem skrývat a maskovat. Tyto pocity, přání a motivy však nedokáže skrývat samo před sebou, i když v některých situacích výraz svých citů dokáže potlačit svojí vůlí. Teprve až s nástupem dospělosti si člověk dokáže verbalizovat, že v mnoha stránkách své osobnosti nezná ani sám sebe a že existují i nevědomé aspekty jeho osobnosti.

Dle L-K v období mladšího školního věku narůstá u dětí schopnost emočního porozumění a možnost pochopení ambivalentních prožitků. Přibližně do šesti let věku dítěte je schopnost vnímat prožitky ovlivněna tím, že dítě může vnímat více emocí, které přicházejí v chronologickém pořadí. Vnímat současně dvě a více emocí dítě tohoto věku nedokáže. Ambivalentní vnímání prožitků tedy umožňuje vnímání a přítomnost několika protikladných emocí. Pokud v rodině panuje nepřátelská atmosféra a dítěti není poskytnuta adekvátní zpětná vazba, dochází k opoždění anebo přímo k devalvaci emoční stránky dítěte. Ta má samozřejmě vliv i na vývoj morálního vědomí a jednání, které je v tomto období u dětí tzv. heteronomní.

Heteronomní morálka je tedy určována druhými lidmi, kteří příkazují či zakazují. Primárně se samozřejmě jedná o rodiče, později o učitele a vychovatele. Jednání dítěte je v rámci jeho okolí hodnoceno jako „dobré“, když je dovoleno nebo schváleno rodiči a

²⁹ PERIČ, T. Sportovní příprava dětí. Praha: Grada, 2004. s. 26-29

učiteli, naproti tomu je „zlé“, když je jimi zakazováno nebo trestáno. Důležité si je tedy uvědomit, že mravní hodnocení je plně závislé na autoritě dospělého.³⁰

Dítě tedy přijímá a vnímá kladné, ale i záporné vzory chování, a pokud nemá možnost porovnání je nuceno se přiklonit k takovým morálním hodnotám, které mu jsou rodiči v rámci jejich výchovy a zacházení zprostředkovány.

2.2 Děti staršího školního věku a jejich vývoj v adekvátních výchovných podmínkách

Období staršího školního věku můžeme vymezit obdobím od jedenácti do patnácti let věku dítěte. Jedná se o období pubescence, které se dělí na dvě fáze: fáze prepuberty a fáze vlastní puberty. V tomto období probíhají tělesné, psychické a sociální změny více méně souběžně a navzájem závisle. Průběh psychických a sociálních změn v tomto období je podmíněn a ovlivněn řadou dalších faktorů, které působí jako zprostředkující proměnné.

Psychický vývoj dětí staršího školního věku je charakterizován zvýšenou emoční labilitou, která je domněle podmíněna vnitřními změnami organismu u každého jedince. V tomto období jsou dospívající v rámci celkového vnímání mnohem citlivější na různé podněty přicházející z vnějšku. Citové projevy bývají v tomto období velmi silné, impulzivní a přerůstající v časté konflikty a hádky. Emoční nestálost má poté neblahý vliv na zaměření a distribuci pozornosti, která hraje důležitou roli v procesu učení. Často tak dochází k nevyrovnaným školním výsledkům, na které je v tomto období kladem enormní důraz. Souhrnně lze tedy říci, že toto období můžeme chápat jako určité úsilí či snažení se jedince, které se projevuje úsilím o přizpůsobení se biologickým, psychickým a sociálním podmínkám.

V sociálním vývoji individua se v tomto období jeví jako nejdůležitější částečné uvolnění se ze závislosti na rodičích. S tímto aktem na druhou stranu úzce souvisí navazování diferencovanějších a významnějších vztahů k vrstevníkům obojího pohlaví. Navazování sociálních kontaktů je proces sice celoživotní, který začíná již od útlého dětství a pokračuje i v dospělosti, ale období dospívání je v tomto pohledu klíčové a

³⁰ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D., *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998. s. 115-138

rozhodující pro budoucí budování sociálních rolí. Důležitou roli zde hraje rodina a podporující a respektující rodinné klima. Čím hlubší a nekonfliktní vztahy v rodině panují, tím snáze probíhá i celý proces emancipace, který je nutný pro osobní zrání a vytváření životních postojů a hodnot v rámci mezilidských vztahů. Proces postupného uvolňování se z přílišné závislosti na rodičích není ovšem jednoduchý a často ho doprovázejí různé obtíže, které se mohou negativně projevat v interakci dítěte se společností. Změny, které probíhají na psychické a sociální rovině jsou mnohokrát dospívajícími nepochopeny a špatně interpretovány. Jsou zde jisté pokusy o racionalizaci, ale ty bývají překryty afektivním chováním a návaly emocí. Za normálních okolností, tedy v našem případě bez přítomnosti násilného chování, si dospívající i přes značnou kritiku, udržují k rodičům pozitivní vztahy a nadále tak dochází k zvnitřňování hodnot a postojů, které v rodině panují. Konfliktní situace vznikají především při výskytu určitých zákazů a příkazů, které jsou dospívajícím brány jako omezující a neodůvodněné. Přestože dospívající v tomto období touží po maximální volnosti, v mnoha případech dává nevědomým chováním najevo určitou potřebu vedení a přiměřené kontroly.³¹ Rodiče by měli na tyto signály citlivě reagovat a snažit se dospívajícímu vytvořit takové prostředí, kde by měl možnost překonávat přiměřená životní úskalí vlastními schopnostmi. Dospívající si v důsledku překonávání překážek uvědomuje své hranice a limity, vytváří si sám o sobě určitý obraz a na základě vnějšího hodnocení (významných druhých) dochází k utváření sebevědomí.

V období dospívání se také výrazně mění morální vyspělost jedince, která se dostává na tzv. postkonvenční úroveň. To znamená, že³²: *„dospívající vědomě přijímá základní normy a principy, které rozhodují o tom, co je či není správné a dobré. Morálka adolescenta je však většinou morálkou absolutní: přijaté morální normy platí podle něj pro všechny a za všech okolností, bez jakýchkoliv omezení“*.

Dospívající mají tendence svět okolo sebe vnímat černo – bíle a nepřístupovat v rámci svých názorů k žádným kompromisům. Přijetí či souhlas se jeví jako projev zbabělosti a pohodlnosti. V tomto složitém a emočně nabitým období potřebuje dospívající cítit podpůrné a respektující prostředí, které sebou přináší dostatečné množství prostoty pro sebezprosažení svých přání, myšlenek a postojů. Je patrné, že v dysfunkční rodině se

³¹ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D., *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998. s. 138-160

³² LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D., *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998. s. 157

dospívajícímu takového prostoru v žádném případě nedostává, což vede k uzavřenosti a k častým projevům agresivního a násilného chování.

2.3 Děti jako oběti a svědci domácího násilí

V předcházející kapitole jsme si naznačili vývojové zákonitosti dětí mladšího a staršího školního věku. Zaměřili jsme se především na oblast psychického a sociálního vývoje a naznačili jsme, jak by měl tento proces v adekvátních podmínkách probíhat. V mnoha rodinách je však prostředí pro výchovu dětí patologické, násilné a nepodporující, a tudíž podmínky pro správný vývoj dítěte jsou omezené a v některých případech zcela nepřijatelné. Domácí násilí je pro dítě stresujícím faktorem, omezuje ho v jeho rozvoji a přináší sebou nesčetné emocionální výbuchy, které dítě neumí zpracovat a vyhodnotit. Co je špatné, děje se v mojí rodině něco, co by nemělo, proč se rodiče hádají a křičí na mě? To jsou otázky, které přicházejí s každým prožitým okamžikem, kdy domácí násilí v rodině přebírá vládu nad vzájemnou pomocí a tolerancí.

V tomto období je dítě zmatené, plné emocí, které tvoří cyklický kruh stále se opakujících emočních výbuchů, které mají neblahý vliv na jeho osobnostní vývoj. Primární prevence v oblasti domácího násilí by se měla prvotně zaměřit na vytváření předpokladů pro zvládnutí těchto emocí, které doprovázejí násilné a agresivní chování v rodině. Preventivně zaměřené programy či akce by měly být koncipovány nejen teoreticky, ale především i prakticky. Měly by obsahovat modelové situace, ve kterých by si děti nacvičovaly, jak se chovat a co dělat v případě, že se ocitnou v akutním nebezpečí domácího násilí. Měly by znát charakteristiku prožívaných emocí a měly by vědět, jak dané emoce adekvátně zpracovat. Samozřejmě by se jednalo o dobře mířené rady a techniky, které by si děti nacvičovaly v modelových situacích v rámci preventivně zaměřených programů, vedených pomocí vyškolených pracovníků v dané problematice. Jak jsme již naznačili, jednalo by se o vytvoření základních předpokladů pro zvládnutí emocionálně vypjatých situací, kterým je dítě vystaveno během násilného chování.

Děti jsou velmi často nejen oběťmi, ale i svědky domácího násilí. Být svědkem domácího násilí ohrožuje děti jak psychicky, tak i emocionálně. Následky přímé či nepřímé

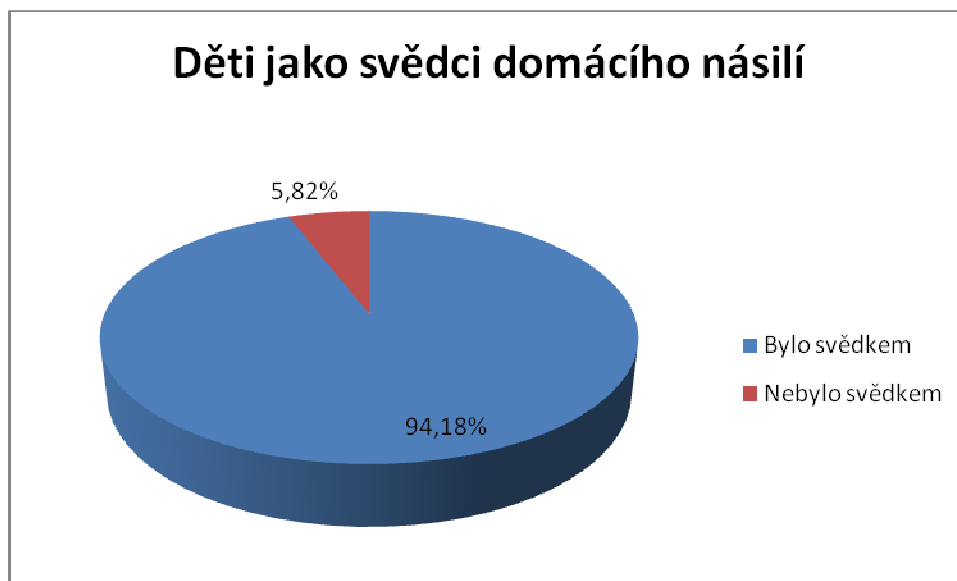
formy násilného chování jsou u dětí zasažených tímto fenoménem stejné.³³ Na sociologické sondě klientek o. s. Rosa budeme prezentovat četnost výskytu domácího násilí na dětech školního věku.

V roce 2004 prošlo informačním a poradenským centrem Rosa 191 klientek. Z toho bylo 165 vztahů s dětmi. Celkový počet dětí v daných vztazích činil 292. Svědky domácího násilí bylo 275 dětí (94 %). Pouhých šest procent dětí (celkem 17) jich podle výpovědi matek svědky nebylo a asi nebylo. Následující grafické znázornění dokládá vysoké procento dětí, které se staly svědky násilného chování. Je tedy zcela zřejmé, že ve většině rodin, zasažených domácím násilím, jsou děti tímto negativním jevem sužovány.³⁴

Bylo svědkem	275	94,18%
Nebylo svědkem	17	5,82%
Celkem	292	100,00%

Tabulka 1 Počet dětí, svědků domácího násilí

Zdroj: vlastní výzkum

Graf 1 Děti jako svědci domácího násilí

Zdroj: <http://www.rosa-os.cz/>

³³ Zdroj: <http://bkb.juristic.cz> (k 07. 02. 2011)

³⁴ Zdroj: http://www.rosa-os.cz/fileadmin/rosa/StatistikaROSA_deti_2004.pdf (k 21. 02. 2011)

2.3.1 Specifika emocí v kontextu domácího násilí

Pojem emoce je v naší kultuře významově ztotožňován s pojmem cit a jde o vyjádření a prožívání takových stavů, jako jsou strach, smutek, znechucení, hněv, závist, lítost atd. Definice pojmu emoce je však nejednotná a dle mnohých autorů i nemožná. V kontextu této práce bude pojem emoce vymezen takto ³⁵ „*emoce jsou psychickým prafenoménem, který má zásadní význam pro regulaci chování, neboť jsou podstatou jeho motivace (mají povahu pohnutek) i jeho organizace na základě individuálních zkušeností (učení): určují vzorce apetencí a averzí, tedy toho, co nás přitahuje a co odpuzuje, toho, co bude naučeno, a co nikoli. Jako takové mají podstatný vliv na duševní život člověka, jemuž cítění dává jedinečný zážitkový akcent*“.

V psychologii je mnoho směrů, které s emocemi pracují a zároveň je pojmají zcela odlišně. Mezi základní společné charakteristické znaky emocí patří jejich komplexnost. Tato komplexnost je dána tím, že emoce jsou oproti ostatním dílčím psychickým funkcím nejméně spojeny s fyziologií organismu a mají rozhodující funkci v oblasti psychické regulace organismu. Dalším, významným charakteristickým rysem emocí, je jejich diferencovanost. Ta spočívá v množství a intenzitě prožívaných emocí. Tak např. novorozenec v rámci svých emocí prožívá pouze libost či nelibost, která je spojena s určitou mírou vzrušení. V průběhu dalšího vývoje života se emocionální život jedince poměrně značně diferencuje až do bohaté škály emocionálních reakcí. Dalším znakem je polarita emocí. Každá prožitá emoce má svůj protikladný emoční pól např. radost- smutek, lítost – zlomyslnost. Polarita je součástí našeho každodenního života a emoce nejsou jeho výjimkou.

V rámci stručného pohledu do problematiky emocí nemůžeme opomenout jejich funkci, která spočívá v psychické regulaci činností jednotlivce. Tato regulace dle Nekonečného směřuje k vytváření určitých přijatelných podmínek života v rámci biologického a sociálního aspektu. Mluvíme tedy o aktivně adaptivním fungování individua, které spočívá ve vrozených (preformovaných, druhově a dědičně určených) a učením získaných mechanismů. Pro takovéto nastavení organismu je důležitá adaptace v životním prostředí, ve kterém je zahrnuto, jeho poznávání a hodnocení. Na základě takového poznání je poté jedinec schopen zaujmout vůči svému okolí životně účelnou

³⁵ NAKONEČNÝ, M., Lidské emoce. Brno: Academia, 2000. s. 7

relaci. Ta spočívá v tom, že jedinec se vyhýbá tomu, co mu škodí, a naopak využívá toho, co je v jeho zájmu prospěšné.³⁶

Vliv emocí v lidském životě je enormní a klíčový v rámci duševního života jedince. Emoce nejenže integrují a organizují duševní pochody, ale také hrají nezastupitelnou roli v motivační stránce individua. Emoce mají značný vliv na zaměření a cíl v životě každého jedince. Ovlivňují více či méně, proč se jedinec zaměří na to či ono nebo jaký životní postoj zaujme. V tom, co jedinec prožívá a jak to prožívá, určují v jeho životě jednotlivé emoce. Zjednodušeně můžeme konstatovat, že duševní život člověka je v převážné míře určován nabitými a zpracovanými zkušenostmi. Ve své podstatě se jedná o proces učení, který má nezastupitelný vliv při formování psychické činnosti. Vlivem nových zkušeností se jedinec učí být např. nedůvěřivý, jednat nedůvěřivě a to v případě byl – li opakovaně a z jeho pohledu silně zklamán druhou osobou.³⁷

Proces učení je zjednodušeně řečeno postaven na koncepci odměn a trestů. Tato teorie byla zastávána převážnou skupinou radikálních behavioristů, jako byl např. Thorndike. Jiný behaviorista Mowrer vypracoval teorii, ve které je asociace stimul – reakce zapříčiněna emocemi jako vnitřní intervenující proměnnou. To, co tedy vyvolává danou reakci, jsou samotné emoce. Příkladem takové asociace je možnost podmiňování strachu. Tato reakce strachu je vyvolávána podmětem, který byl individuem zpracován jako signál bolesti. Příkladem může být dítě, které po špatných a bolestivých zkušenostech u zubního lékaře, se naučí bát lidí oblečených v bílém plášti. Ten samý případ a to případ podmíněného strachu může nastat i u dítěte, které je zasaženo domácím násilím. Násilný otec opakovaně způsobuje dítěti svým negativním chováním pocity strachu, které si dítě asociuje např. s postavou muže. To může sehrát negativní roli v přístupu dítěte např. k učiteli či vychovateli. I přes pozitivní přístup se dítě může vůči těmto autoritám tzv. zablokovat a to z důvodu podmíněného strachu vyvolaného násilným chováním otce. V takovém případě může dojít k nerespektování či agresivním reakcím vůči dané autoritě. Emoce samozřejmě mají i další nezastupitelné funkce v psychické dynamice individua.

³⁶ NAKONEČNÝ, M., Lidské emoce. Brno: Academia, 2000. s. 29-34

³⁷ NAKONEČNÝ, M., Lidské emoce. Brno: Academia, 2000. s. 67-80

Jejich vliv se projevuje v oblasti motivace, kognitivních procesů, paměti, afektivní logiky.³⁸

Ve výzkumné části této práce se budeme zabývat, jaký vliv má primární prevence v oblasti domácího násilí na vytváření předpokladů pro budování emocionální stability dětí zasažených domácím násilím. Abychom mohli tento problém empiricky uchopit, je třeba se zaměřit na rozdělení emocí, které děti pravděpodobně prožívají, dle charakteru těchto emocí. Z mého pohledu se primárně jedná o pět základních emocí. Patří mezi ně strach, smutek, znechucení, hněv a anticipace. Tyto emoce se dle mého názoru objevují pokaždé, když se dítě stane aktivním či pasivním účastníkem domácího násilí. Jelikož se jedná o určitý stále se opakující emocionální kruh, mluvíme zde o cyklickém kruhu emocí v rámci domácího násilí. Nyní tedy stručně naznačíme, jakých charakteristických znaků dané emoce nabývají a v jakém pořadí se u daného jedince objevují.

Každé násilné chování v rodině je provázeno pocitem strachu a zmatku. Strach je obecně vzato reakcí na stávající nebo hrozící nebezpečí. Je vrozenou emocí, která organismus mobilizuje k útoku či úniku. V rámci cyklického kruhu emocí je pocit strachu prvotní emocí, kterou oběť prožívá. Jak jsme již naznačili, hlavní funkcí strachu je aktivní obrana před nebezpečím. Současně strach může signalizace i volání o pomoc. Pokud se lidé ocitnou v ohrožující situaci, mají se tendenci sdružovat a vytvářet společné obranné mechanismy vůči agresorovi. V našem případě se může jednat o situaci, kdy násilný otec hrubě napadá matku dítěte, to se snaží nejprve zaujmout pozici ochránáře, ale záhy poznává, že v rámci své role nemá takové kompetence, aby matce pomohlo. Strach o matku se mísí se strachem o svoji vlastní osobu a dítě postupně zaujme pozici srovnatelnou s pozicí své matky. Již není ochránář, ale společně s matkou se pokouší vytvořit řadu obranných mechanismů, aby nedošlo k vyhrocení situace. Dítě se tak stává spojencem matky.

Může však nastat zcela opačná situace a dítě se pod vlivem strachu snaží o únik. Často se tedy lze setkat s tím, že se dítě při hádce rodičů schová do svého pokoje, skříně nebo si zaleze pod postel. Přestože by matce rádo pomohlo, strach jeho organismus aktivoval k opačné reakci, než je útok, tedy k útěku. Vše je obvykle doprovázeno pláčem a apatií. Dítě je strnulé a naprosto bezmocné. Tímto traumatizujícím zážitkem je dítě

³⁸ NAKONEČNÝ, M., Lidské emoce. Brno: Academia, 2000. s. 67-80

oslabováno v celé jeho osobnostní sféře a může tak docházet i k utváření podmíněného strachu. Dítě se tak v podobných životních situacích zachová naprosto stejně, situaci vyřeší útekem.

Primární prevence by měla zasahovat i do oblasti emocí a pomáhat k vytvoření určitých emocionálních předpokladů, jak se v případě výskytu těchto emocí zachovat či postupovat. Co by tedy mělo být výsledkem primárně preventivního působení v případě, že je dítě zahlceno pocitem strachu? Dítě by mělo zvládat tyto kompetence:

- Rozpoznání strachu (o sebe, matku, přátele atd.)
- Adekvátní aktivizace organismu (útek, řešení problému vlastním zásahem, přivolání pomoci).

Pokud by tedy nastala situace akutního domácího násilí a dítě by začalo pociťovat zmatek vyvolaný strachem o sebe či matku, mělo by být schopno tento strach rozlišit a adekvátně situaci vyhodnotit, zda je v postavení, kdy může problém vyřešit vlastním zásahem či musí přivolat pomoc.

Strach je tedy prvotní emocí, kterou oběť pociťuje před a během násilného chování. Každá hádka má svůj začátek a samozřejmě i konec. Poté, co agresor dosáhne svého, nastává u oběti fáze smutku. Smutek je stav určité rezignace a vzdoru vůči jevu či osobě, která tento stav přivodila. Bývá doprovázen pláčem a apatickým chováním. Intenzita smutku je dána hodnotami a životním postojem individua. Rodiče bývají v období dětství a dospívání pro děti prvotními vzory v oblasti chování a hodnotového zaměření. Je to období, kdy každé dítě ke svým rodičům cítí bezpodmínečnou lásku. Tato láska se projevuje čistým přijetím a respektováním i přesto, že se rodiče k dítěti vždy nechovají s láskou a porozuměním. Postupem času se dítě stále více stává autonomním vůči svým rodičům, a tedy i více kritičtější. Když se v rodině začne objevovat fenomén zvaný domácí násilí, dítě je zmatené a zklamané. Cítí smutek ze ztráty blízké osoby, kterou považovalo za svůj životní vzor. Uvědomuje si, že osoba již není ochráncem, nýbrž agresorem. Dítěti se v danou chvíli rozpadnou veškeré ideály, je rezignované a cítí smutek z prožitého zklamání. Každé dítě se s touto emocí vypořádává zcela individuálně a záleží na osobnostních charakteristikách jedince, jakým způsobem tuto emoci zpracuje.

Smutek může v některých případech přerůst v deprimovanost, nebo v depresi, která se projevuje pasivitou. Pláč bývá méně přítomný, ale může dojít až k zatemnění mysli, která může vést až k sebevražedným sklonům. Je třeba si uvědomit, že jsou zde poměrně velké rozdíly v prožívání smutku u dětí a dospělých. Dětské emoce jsou velmi expresivní a poměrně mělké a labilní. Smutek je tedy reakce na ztrátu významné životní hodnoty, provázená projevy pláče a apatie.³⁹ V případě domácího násilí je tato ztráta reprezentována ztrátou životního vzoru a pocitu bezpečí.

V rámci primární prevence by se děti měli naučit technikám a dovednostem mezi, které můžeme zařadit:

- Zvládání apatických stavů
- Nerezignovat na problém
- Racionální řešení situace

Jsem si plně vědom postavení a omezených možností dítěte v rámci rodinného prostředí a nepředpokládám, že by primární prevence měla děti připravovat na řešení problematiky domácího násilí. To samozřejmě není a nebude v moci žádného dítěte. Primární prevence by měla dítěti pomáhat s vnitřními konflikty v rámci jeho osobnosti. Měla by ho nejen informovat, ale i vnitřně přesvědčit o tom, že domácí násilí je společností odsuzovaný jev. Primární prevence v oblasti domácího násilí by měla vytvářet předpoklady, jak adekvátně a ve prospěch jedince zacházet s akutními emocionálními stavy.

Znechucení bývá další emocí, která se u dětí projevuje hned po odeznění pocitu smutku. V oblasti domácího násilí se znechucení projevuje snahou dítěte o odstranění zdroje problému. Dítě se snaží tímto způsobem zabránit či předcházet dalšímu napadení ze strany agresora. Domnívá se, že pokud by agresor odešel, problém se tím může vyřešit. V některých případech však může nastat situace, kdy se dítě cítí odpovědné za agresivní chování jednoho či obou rodičů a pocit znechucení obrací vůči své vlastní osobě. Dítě se vyhodnotí jako zdroj problému a rozhodne se problém i samo řešit. Většinou se rozhodne pro útěk z domova, ale jsou známy i případy sebevražedného chování, které končí tragicky.

³⁹ NAKONEČNÝ, M., Lidské emoce. Brno: Academia, 2000. s. 251-255

Primární prevence by se v této oblasti měla zaměřit převážně na aktivizaci organismu a to v oblasti:

- Vůle řešit problém
- Vnímat daný problém

Dítě by v žádném případě nemělo mít pocit odpovědnosti za vzniklé problematické chování jednotlivých členů rodiny. Mělo by mít vůli daný problém řešit, někomu se svěřit, nerezignovat a v žádném případě si v sobě nevytvářet pocit odpovědnosti za vzniklé násilné chování, které může vyvrcholit až k pocitu vlastního znechucení.

Poté, co si dítě projde pocity strachu, smutku a znechucení, je podstaveno před skutečnost, že i přes násilné a nepochopitelné chování, agresor v rodině zůstává. V této fázi cyklického kruhu domácího násilí je dítě ovládáno pocitem hněvu. Co je obecně vzato vlastně hněv? Můžeme si pod touto emocí představit následující⁴⁰: „ *hněv je původní reakcí na překážku, která se staví do cesty při dosahování nějakého cíle a brání rozvíjení jednání. Proto také hněv původně provázel zjevný útok na překážku, jehož smyslem bylo její rozbití či násilné odstranění*“. Hněv je spojen s mobilizací energie, která je namířena vůči překážce, v našem případě je namířena proti agresorovi. Nejedná se pouze o krátkodobý počín, nýbrž tento pocit je u dítěte dlouhodobí a má neblahý vliv na osobnostní zaměření jedince. Dítě se vůči agresorovi začne projevovat násilných a opovrhujícím chováním. Zvnitřňuje si tímto způsobem neadekvátní a násilné chování. Tímto přijetím se u dítěte zavírají pomyslná vrátka konstruktivního jednání a začíná převažovat násilné až agresivní chování. V mysli dítěte vystupuje hněv jako vědomí zaplavující efekt, který může následně vyvrcholit až k formování nenávistného chování. Nenávistné chování vede nevyhnutelně opět k agresi a k násilnému jednání. Dítě si v sobě vytváří obraz, že každé agresivní jednání se musí zákonitě řešit agresivní odezvou. Je potlačen racionální a konstruktivní způsob řešení problémů a dítěti není dána příležitost k utváření sociálního cítění. Primární prevence by se v oblasti prožívání hněvu měla zaměřit na tyto aspekty:

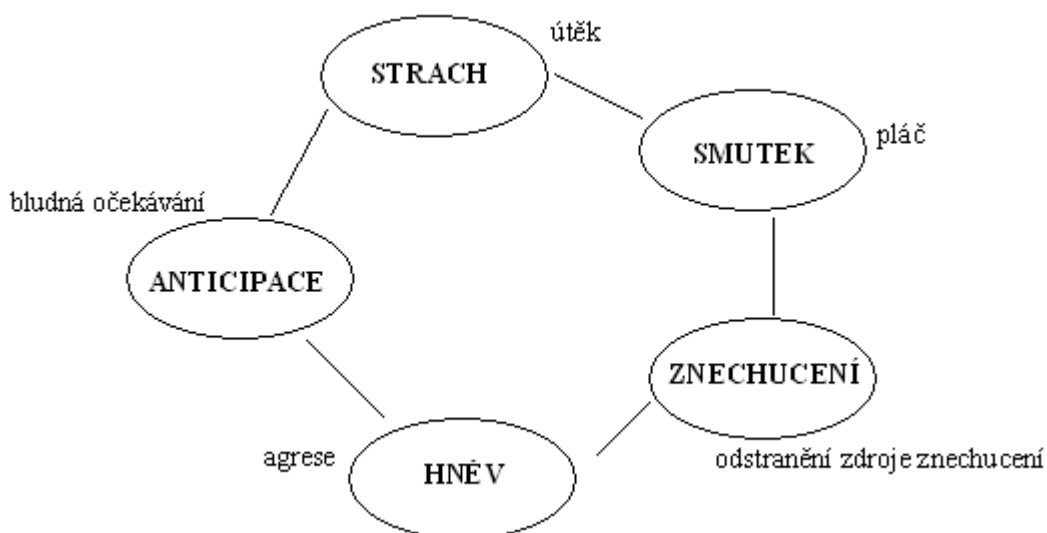
- Zvládání agrese
- Předcházení násilí

⁴⁰ NAKONEČNÝ, M., Lidské emoce. Brno: Academia, 2000. s. 259

Děti by se v modelových situacích měli naučit různým technikám zvládnání hněvu. Měly by mít podvědomí o tom, že násilí plodí opět a pouze násilí. Měly by se naučit používat konstruktivní a smysluplná řešení, která se vyvarují veškerého násilného chování. V neposlední řadě by měly vědět, že hněv je špatný životní rádce.

Poslední součástí cyklického kruhu emocí v rámci domácího násilí je anticipace. Anticipace nebo také emoční vyladěnost je jednou z lidských emocí, která se nejčastěji objevuje v souvislosti s neznámou situací. Poté, co v dítěti odezní pocit hněvu, je konfrontováno se situací, jakým způsobem má na agresora nadále reagovat. V této chvíli se dítě stává zajatcem svých myšlenek a očekávání. Stává se, že pod vlivem dobrého chování agresora, které většinou následuje prakticky vzápětí po násilném chování, je problém dítětem bagatelizován. Agresor je po určitém časovém období znovu dítětem přijat a následuje období relativního klidu, kdy agresor pracuje na opětovném získávání důvěry jednotlivých členů rodiny. Dítě nabude dojmu, že agresor svého jednání lituje a že nedojde k jeho opakování. Tímto se však spouští již zmiňovaný cyklický kruh emocí, který doprovází problematiku domácí násilí. Agresor tím získává ospravedlnění nad svým nevhodným jednáním a nabývá dojmu, že se vůči členům rodiny ničím neprovinil. Nebrání mu tedy zcela nic k tomu, aby svoje násilné chování opakoval a následně i stupňoval. Dítě je tak opakovaně zasaženo násilným či psychickým týráním a pod vlivem svých očekávání, která zahrnovala odpuštění, bagatelizování problému, opětovné emocionální přijetí agresora, stále více strádá a propadá do letargie a naprosté beznaděje, která může vyvrcholit až ve výskyt, posttraumatické stresové poruchy. Primární prevence by se v této oblasti měla zaměřit na tyto kompetence:

- Reálné vnímání skutečnosti
- Nebýt v zajetí bludných očekávání

Obrázek 1 Specifika emocí v rámci domácího násilí

Zdroj: vlastní výzkum

2.4 Oblasti ohrožení vývoje dítěte vyrůstajícího v prostředí domácího násilí

V úvodní části této kapitoly jsme naznačili, jak by měl probíhat psychický a sociální vývoj dětí školního věku. Domácí násilí, které nabývá několika různých podob, má na vývoj jedince v jeho psychickém a sociálním vývoji negativní až tragický vliv. Pokusíme se nyní naznačit, jakých oblastí se týká a následně analyzovat, co konkrétně je v rámci osobnostního vývoje individua nejvíce zasaženo.

2.4.1 Sexuální zneužívání dětí

Sexuální zneužívání dětí je velmi nebezpečný sociálně patologický jev, který poškozují stav a vývoj dítěte často i na celý život. Existuje mnoho definic sexuálního zneužívání dětí, v této práci si pod tímto pojmem budeme představovat následující⁴¹: „*Sexuálním zneužíváním dítěte se rozumí využívání osoby mladší patnácti let k získání sexuálních požitků, uspokojení či jiného prospěchu osobou plnoletou, zpravidla výrazně starší. Je – li však dítě na osobě, jež je zneužívá, závislé (rodiče, učitel), prodlužuje se věková hranice, kdy hovoříme o zneužívání, až do osmnácti let*“. Jak jsme již naznačili,

⁴¹ ELLIOTTOVÁ, M., *Jak ochránit svoje dítě*. Praha: Portál, 1995. s. 49

sexuální zneužívání má pro oběť dlouhodobé důsledky, které se nejčastěji projevují v dospělosti. Jsou to především⁴²:

- trvalé a hluboké poruchy forie, nejčastěji ve smyslu depresivního ladění
- emoční labilita, problémy v projevování emocí
- neurotické symptomy jako anxieta, fobie, obsese
- poruchy sebevnímání, snížení sebehodnocení, nízké sebevědomí, potíže se sebepojetím a sebeakceptací
- poruchy spánku, koncentrace a paměti
- pocity odlišnosti a poznamenanosti
- sebevražedné myšlenky, pokusy a dokonané sebevraždy
- navazování partnerských vztahů s prvky výrazné asymetrie či závislosti s disponovaným partnerem ad.

Tímto poměrně dlouhým výčtem důsledků jsme chtěli naznačit opravdu extrémní negativní dopady na vývoj individua. Každý jedinec je samozřejmě individuálně vybaven psychickými a sociálními dovednostmi a záleží na každém jedinci, jakým způsobem tuto negativní zkušenost zpracuje a v jaké oblasti jeho osobnosti dojde k negativním změnám. Sexuální násilí má nezpochybnitelně negativní dopady na biopsychosociální oblast jedince.

2.4.2 Fyzické týrání dětí

Každá rodina je postavena a udržována určitým a specifickým domácím řádem. Ten je charakterizován řadou návyků, mýtů a rodinných rituálů. Pomocí nich je v rodině udržována určitá stability a vytvářejí se charakteristické rodinné role. Každý člen rodiny má svoje specifické postavení a zařazení. Pokud jsou v rodině děti, pak je hlavním úkolem rodičů jejich výchova a příprava na život v dospělosti. K výchově neodmyslitelně patří odměny a tresty, které posilují kladné, pozitivní chování, resp. vytěsňují nevhodný návyk, tedy brání fixaci chybného, nevhodného chování. Způsob odměňování a trestání dětí je specifickou činností každé rodiny a neznamena to, že jeden způsob odměňování a trestání, který se praktikuje v jedné rodině, bude mít svoje opodstatnění a vliv v rodině druhé.

⁴² WEISS, P. a kol. *Sexuální zneužívání dětí*. Praha: Grada, 2005. s. 171

Způsob odměňování a trestání dětí nám může naznačovat kvalitu vztahů mezi jednotlivými členy rodiny.

Jak jsme již naznačili, každá rodina má svoje specifické metody posilování resp. vytěšňování nevhodného chování. Existují rodiče, kteří by za žádnou cenu vůči dítěti nepoužili fyzických trestů. Existují ovšem rodiče, kteří každý výchovný přestupek či nedostatek řeší pomocí tělesných trestů. Pokud je bití prováděno pomocí nějakého předmětu, nebo jde o bití prováděné na citlivou část těla, kde hrozí snadné poškození a po napadení, zůstávají na těle dítěte viditelné stopy (modřiny, škrábance), pak se mnoha případech jedná o fyzické týrání.⁴³ Fyzické týrání zanechává na dítěti nesmazatelné stopy v jeho osobnostním vývoji, které se mohou projevit v těchto oblastech:

- strach ze styku s rodiči
- agresivita vůči ostatním
- sklony k sebetřýznění (vytrhávání vlasů, tlučení hlavou)
- chronické útky od rodičů
- strach ze svlékání před hodinou tělocviku
- strach z lékařské pomoci nebo zákroku ad.

2.4.3 Emocionální týrání dětí

Emocionální či psychické zneužívání je problematické svoji latentní podobou. Na rozdíl od násilí sexuálního a fyzického nezanechává žádné fyzicky viditelné stopy. Tento druh zneužívání nejvíce zasahuje vnitřní svět dítěte a negativním způsobem tak dochází k formování špatného sebeobrazu. Takto koncipované násilí se projevuje systematickým ponižováním, kdy dítě musí neustále poslouchat, jak je hloupé, neúčinné, neschopné, ošklivé a nechtěné. Tyto charakteristiky jsou dětem sugerovány nejen slovním způsobem, ale i celkovým přístupem a jednáním rodičů s nimi. Tyto děti nezažívají opravdovou a bezpodmínečnou lásku. Lásku je jim buď upírána, nebo se váže na nějaké podmínky. Dítě musí nejdříve něco udělat, aby si lásku či pozornost vůbec zasloužilo. V takto koncipované rodině se dítěti lásky nedostává, dítě si není jisto, zda ho doopravdy někdo miluje. Nemůže

⁴³ VANÍČKOVÁ, E., HAJD – MOUSSOVA, Z., PROVAZNÍKOVÁ, H., Násilí v rodině. Praha: Karolinum, 1995. s. 40

se spolehnout na tak potřebnou životní podporu, která se dostává od rodičů většině jiných dětí. Takto emocionálně zneužívané děti nebo mladistvé osoby mohou:

- projevovat známky fyzického, mentálního nebo emocionálního opožďení ve svém vývoji
- neúměrně silně reagovat na své vlastní chyby
- vykazovat neurotické chování, např. kroutit či vytrhávat si vlasy, cucat si prsty, neustále a bezdůvodně se mýt atd.
- projevovat známky nejistoty ve vztazích s většinou ostatních lidí a nevědět si rady, jak navázat a udržet přátelství s nimi
- nedůvěřovat dospělým lidem, kteří se jim snaží pomoci nebo se s nimi spřátelit, anebo naopak na těchto lidech až příliš lpět a projevovat jim přímo patetickou vděčnost za každou pozornost
- nalézat si důvody, proč pobývat v jiné rodině, byť i v době, kdy je taková návštěva nanejvýš nevhodná.⁴⁴

V každém případě všechny tyto formy fyzického, sexuálního a emocionálního zacházení s dětmi mají neblahý dopad na osobnostní vývoj každého jedince. Takto postižené děti častěji propadají depresivním stavům, zanedbávají školní docházku (záškoláctví), při hodinách vyrušují, jsou hyperaktivní, nepozorné. Často tyto hledají útěchu v závislostním chování, alkoholu, drogách, cigaretách. Závislostní chování je velmi často doprovázeno prostitucí a sebevražednými myšlenkami. Každý pedagogický pracovník by měl být vybaven schopnostmi včas rozpoznat atypické projevy v chování každého dítěte, které častokrát signalizují nepřímé volání o pomoc. Měl by umět adekvátně a ve prospěch dítěte včas zasáhnout a minimalizovat tím negativní dopady na jeho osobnost.

⁴⁴ ELLIOTTOVÁ, M. Jak ochránit své dítě. Praha: Portál, 1995. s. 63-65

3 Prevence domácího násilí

Poměrně nedávno se v naší společnosti začalo hovořit o domácím násilí jako o naléhavém a svébytném problému, který si zaslouží mnohem větší pozornost ze strany státu a příslušných institucí. Můžeme konstatovat, že na poli legislativy se podařilo prosadit několik nezbytných ustanovení a zákonů, které konečně určitým způsobem napomáhají aktivně řešit problematiku domácího násilí v naší společnosti. Je však zcela jistě účinnější danému problému předcházet, než následně odstraňovat jeho následky. K takovému řešení by měla pomoci metodika primární prevence a sní spojené preventivní programy, aktivity, nácviky a odborné přednášky.

Hlavním a prvořadým cílem primární prevence není stíhat a potrestat pachatele násilného chování, ale danému násilnému chování předcházet a pokusit se s pomocí preventivního zaměření minimalizovat tento negativní fenomén v celé naší společnosti. Primární prevence v oblasti domácího násilí by se neměla zaměřit pouze na informovanost o dané problematice. Získání potřebných informací by mělo být pouze základním stavebním kamenem k následné intervenci.

Primární prevence by se samozřejmě měla nejvíce týkat dětí. Svoje opodstatnění by však měla nacházet napříč všemi generacemi. Zde by primární prevence měla napomáhat ke včasnému rozpoznání a následnému zastavení násilného chování a to především specializovanou pomocí z vnějšku. Vnímáme poměrně značný rozdíl mezi preventivním zásahem u dětí a preventivním zásahem u dospělých. O nutnosti zařazení primární prevence do podvědomí celé naší společnosti nemůže být tudíž sebemenších pochybností. Pokud chceme tento jev v naší společnosti zásadně minimalizovat, je nezbytné se primárně zaměřit na děti školního věku a pomocí systematické práce dětem vytvořit nezkraslený obraz o problematice násilného chování. Děti by se měly naučit, jak rozpoznat prvky či specifické znaky násilného chování, a jak násilí adekvátně předcházet. V neposlední řadě by se měly naučit, jak pracovat se svými emocemi, pokud jsou domácím násilím zasaženi. Zvládání těchto kompetencí by mělo napomáhat ke včasnému rozpoznání tohoto fenoménu. Je zcela jasné, že dosažení tohoto cíle, bude na svých bedrech nést škola!

3.1 Druhy a zaměření prevence v oblasti násilného chování

Prevenici sexuálního, fyzického a emocionálního násilí rozdělujeme na primární, sekundární a terciární. Přestože se v této diplomové práci převážně zabýváme problematikou primární prevence a jejího vlivu a dopadu, stručně se v následujících podkapitolách zmíníme také o prevenci sekundární a terciární. Hlavním důvodem tohoto záměru je fakt, že při komplexním řešení domácího násilí na sebe jednotlivé druhy preventivního zaměření navazují.

3.1.1 Primární prevence

Hlavním cílem primární prevence v oblasti domácího násilí je snížení pravděpodobnosti výskytu a vzniku poškození. Primární prevenci můžeme z hlediska jejího zaměření rozdělit na specifickou a nespecifickou. Specifická primární prevence se zaměřuje proti rizikům vedoucím ke vzniku poškození. Nespecifická primární prevence se zaměřuje na podporu zdravého vývoje dítěte v celé jeho komplexnosti.

K dosahování stanovených cílů se v primární prevenci používá čtyř základních metod. Mezi tyto metody řadíme: široká osvěta veřejnosti, vzdělávání rodičů, pedagogů a vychovatelů, pregraduální výchova pedagogů a lékařů a výchova dětí a mládeže.

Široká osvěta veřejnosti spočívá v kvalitní informovanosti o dané problematice. Podstatná úloha v této oblasti připadá tisku, sdělovacím prostředkům, škole a všem specializovaným institucím zabývajících se problematikou domácího násilí.

Vzdělávání rodičů, pedagogů a vychovatelů je postaveno na rodičovské a profesionální odpovědnosti jednotlivých aktérů. Tato odpovědnost spočívá v aktivním získávání informací o právech dítěte, v zabezpečování přiměřené péče odpovídající věku dítěte a v neposlední řadě i ve vytváření adekvátního výchovného prostředí.

V rámci pregraduálního vzdělávání lékařů a pedagogů je zapotřebí zajistit kvalitní výuku o podpoře zdraví a zdravého vývoje dětí a mládeže. Lékař, učitel či vychovatel by měl být vybaven znalostmi o obecných a vývojových zákonitostech a zvláštnostech dětí a mládeže.

V neposlední řadě je nutné se skrze školní preventivní programy zaměřit na výchovu a osvětu samotných dětí a pomocí systematicky zaměřené prevence v dětech budovat aktivní přístup vedoucí k řešení domácího násilí.⁴⁵

3.1.2 Sekundární prevence

Cílem sekundární prevence je vyhledávat rizikové skupiny obyvatelstva (rizikovní dospělí a rizikové děti), u nichž se nežádoucí jev či chování v minulosti již vyskytlo. Sekundární prevence se tedy zaměřuje na řadu okolností, které ovlivňují riziko poškození dítěte. Tyto okolnosti vycházejí z dítěte samotného, z rodiny dítěte, ze školy nebo ze skupiny dětí. Sekundární prevencí se převážně již zabývají jednotlivá krizová centra, střediska výchovné péče pro děti a mládež, školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy.

3.1.3 Terciární prevence

O prevenci terciární mluvíme tehdy⁴⁶: „*když k aktu násilí nebo k jinému ublížení dítěti došlo, a je třeba zajistit, aby se to neopakovalo, aby dítě nebylo dále poškozováno a aby poškození, k němuž došlo, bylo ve svých důsledcích omezeno na minimum*“. Součástí terciární prevence bývá také diagnostický proces, který slouží pro stanovení základních prognóz jednotlivých případů. Prognostická vyjádření obsahují intervenční návrhy ve prospěch a blaho dítěte. V zásadě se tedy jedná o to, zda dítě v rodině zůstane či bude rodičům odebráno. Dítě nelze z rodinného prostředí lehkomyšlně odebírat a následně je tam opět vracet. Každá rodina i ta patologická je vybavena schopností se udržovat jako celek. Proto je v této oblasti prevence kladen velký důraz na odborné schopnosti a znalosti jednotlivých pracovníků příslušných úřadů.

3.2 Úloha školy v rámci prevence sociálně patologických jevů

Zcela záměrně jsme v názvu této podkapitoly nepoužili termínu domácí násilí. Problematika domácího násilí je ve většině škol řešena společně s ostatními nežádoucími sociálně patologickými jevy. Dle mého názoru však není problematice násilného chování

⁴⁵ VANÍČKOVÁ, E., HAJD – MOUSSOVA, Z., PROVAZNÍKOVÁ, H., Násilí v rodině. Praha: Karolinum, 1995. s. 37-38

⁴⁶ VANÍČKOVÁ, E., HAJD – MOUSSOVA, Z., PROVAZNÍKOVÁ, H., Násilí v rodině. Praha: Karolinum, 1995. s. 39

v rodinách věnována na většině škol dostatečná pozornost. Drogová závislost, šikana anebo záškoláctví jsou zcela jistě častějšími tématy školní primární prevence. Nutno však podotknout, že tyto jevy jsou v mnoha případech zapříčiněny nevhodnou a zraňující výchovou v rodině. Vedle rodiny je škola jedním z nejdůležitějších socializačních činitelů ve vývoji individua. Plní mnoho funkcí mezi, které řadíme: výchovnou, vzdělávací, kvalifikační, integrační, selektivní atd. S nástupem do školních lavic si děti začínají v rámci své třídy vytvářet určitou subkulturu. Úspěchem ke komunikaci a k pedagogickému působení je nutné, aby se učitel do této subkultury pozitivně začlenil. Má poté větší možnosti včas rozpoznat a zasáhnout proti nežádoucím patologickým jevům.

Praktická výuka v českých školách je i přes mnoho inovativních didaktických postupů stále postavena na tzv. frontálním vyučování. To znamená, že učitel pouze předává poznatky a děti tyto informace pasivně přijímají. Aktivního způsobu výuky se v rámci našich škol účastní malý počet žáků v jednotlivých třídách. U žáků, kteří aktivně nespolupracují, se objevuje vyšší pravděpodobnost sociálního selhání a osvojení si sociálně patologického chování, než u žáků s aktivním přístupem ke studiu. Proč tomu tak v našich školách je, že pasivní přístup žáků převládá nad přístupem aktivním? Jsou naše vzdělávací strategie pro žáky nudné či příliš obtížné? V rámci této práce se neodvažuji pustit do odborné polemiky a vyslovovat konečné soudy. Domnívám se, že jedním z možných vysvětlení pasivního přístupu dětí je kulturní podmíněnost a určitá konformita (nechuť se prosadit) zakořeněná v mnoha našich generacích. Škola, kde děti pouze reprodukují nabyté znalosti, kde jsou vedeny pouze ke kázni a nesamostatnosti, kde není rozvíjena tvořivost a prosociální cítění, představuje výrazně rizikové prostředí pro rozvoj společensky nežádoucích jevů.

Primární prevence sociálně patologických jevů, kam řadíme i problematiku domácího násilí, musí být neoddělitelnou součástí výuky a života všech základních škol a školských zařízení. To ovšem neznamená, že jednotlivé preventivní programy realizované několikrát do roka jsou účinnou strategií v omezování nežádoucích jevů. Ovzduší primární prevence musí být součástí každodenního života školy, aby dětem bylo umožněno osvojit si kompetence zdravého životního stylu, které bývají nejúčinnějším preventivním nástrojem v oblasti sociálně patologického chování.

Základními kompetencemi v rámci podpory zdravého životního stylu jsou⁴⁷:

- zvyšování sociální kompetence – rozvíjení sociálních dovedností, které napomáhají k efektivní orientaci v sociálních vztazích, odpovědnosti za chování a uvědomění si důsledků jednání
- posilování komunikačních dovedností – zvyšování schopnosti řešit problémy, konflikty, adekvátní reakce na stres, neúspěch, kritiku
- vytváření pozitivního sociálního klimatu – pocitu důvěry, bez nadměrného tlaku na výkon, zařazení do skupiny, práce ve skupině vrstevníků, vytvoření atmosféry pohody a klidu, bez strachu a nejistoty
- formování postojů ke společensky akceptovaným hodnotám – pěstování právního vědomí, mravních a morálních hodnot, humanistické postoje apod.

3.3 RVP a prevence sociálně patologických jevů

Rámcové vzdělávací programy vycházejí z nové strategie vzdělávání, která ve své podstatě zdůrazňuje klíčovou úlohu osvojení určitých kompetencí a jejich provázanost se vzdělávacím obsahem. Cílem takto koncipovaného vzdělávání je uplatnění klíčových kompetencí v praktickém životě. V kontextu rámcových vzdělávacích programů je učivo chápáno jako prostředek k osvojení činnostně zaměřených očekávaných výstupů, které se navzájem propojují a vytvářejí předpoklady k účinnému využívání získaných schopností a dovedností na úrovni klíčových kompetencí.

K osvojení preventivních ochranných kompetencí je velice důležité a nezbytné zapracovat konkrétní témata prevence do vzdělávacího procesu a následně dbát na osobnostní a sociální rozvoj jedinců. V oblasti získávání znalostí se jako optimální jeví využití principů a metodiky otevřené výuky, projektového vyučování, kooperativního vyučování a metodiky kritického myšlení. Všechny tyto vyučovací metody jsou postaveny na principech zážitkové pedagogiky, která svoji metodikou obohacuje vedení školních preventivních programů. Prevence sociálně patologických jevů, kam řadíme i problematiku domácího násilí, je součástí platných učebních osnov a standardů základního vzdělávání.

⁴⁷ Zdroj: <http://www.msmt.cz/socialni-programy/skolni-preventivni-program-pro-ms-zs> (k 03. 02. 2011)

Je zapotřebí docílit toho, aby různé aspekty preventivního působení byly mezipředmětově koordinovány.

Rámcový vzdělávací program definuje, jakých kompetencí by měli žáci dosáhnout v rámci prevence sociálně patologických jevů podle jejich věku. Tyto kompetence nestojí vedle sebe tzv. izolovaně, ale různými způsoby se prolínají a mají nadpředmětovou podobu. Z hlediska prevence domácího násilí považují za důležité osvojení těchto klíčových kompetencí: kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální a kompetence občanské.⁴⁸ Žáci by měli v této oblasti dosahovat následujících kompetencí:

1 – 3 ročník⁴⁹

- žáci znají hodnotu zdraví a nevýhody špatného zdravotního stavu
- mají vědomosti, jak udržovat zdraví a o zdravém životním stylu
- mají právní povědomí v oblasti sociálně patologických jevů

3– 5 ročník

- umí komunikovat se službami poskytující poradenskou činnost
- umí pojmenovat základní mezilidské vztahy
- umí rozpoznat projevy lidské nesnášenlivosti
- ví na koho se obrátit v případě, že někdo ohrožuje nebo poškozují jeho práva
- mají podvědomost o tom, že každé jednání, které ohrožuje práva druhých, je protiprávní

6 – 9 ročník

- žáci znají význam harmonických mezilidských vztahů pro zdravý životní styl a zdraví
- znají vhodné způsoby chování a komunikace v různých životních situacích
- respektují odlišné názory či zájmy lidí a odlišné způsoby jejich chování a myšlení

⁴⁸ Zdroj: <http://rvp.cz/informace/dokumenty-rvp> (k 03. 02. 2011)

⁴⁹ Zdroj: <http://www.msmt.cz/socialni-programy/skolni-preventivni-program-pro-ms-zs-skolska-zarizeni> (k 03. 02. 2011)

- znají a uplatňují vhodné způsoby řešení neshod se spolužáky, spory řeší nenásilným způsobem
- znají významné dokumenty upravující lidská práva a sociálně právní ochranu dětí
- ví, že zneužívání dětí je trestné
- bezpečně zvládají účelné modely v krizových situacích (týrání, sexuální zneužívání apod.) a správně se rozhodují v situacích vlastního nebo cizího ohrožení
- odmítají projevy brutality a násilí zprostředkované médií a umí o nich diskutovat

3.4 Problematika domácího násilí ve vztahu k průřezovým tématům

Průřezová témata reprezentují v RVP ZV okruhy aktuálních celospolečenských problémů a stávají se významnou a nedílnou součástí výuky žáků na základních školách. Průřezová témata jsou důležitým formativním prvkem. Vytvářejí různé příležitosti pro individuální uplatnění žáků, napomáhají vzájemné spolupráci a formují osobnost žáka především v oblasti jeho hodnot a postojů. Průřezová témata tvoří povinnou součást základního vzdělávání. Každá škola je povinna do svého vzdělávacího plánu zařadit všechna průřezová témata uvedená v RVP ZV. V průběhu základního vzdělávání je povinností školy nabídnout žákům všechny tematické okruhy jednotlivých průřezových témat, které budou zakomponovány v ŠVP konkrétní školy. V etapě základního vzdělávání jsou vymezena tato průřezová témata: osobnostní a sociální výchova, výchova demokratického občana, výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, multikulturní výchova, environmentální výchova a mediální výchova.⁵⁰

V rámci této práce jsem si položil otázku, zda je domácí násilí opravdu tak závažný celospolečenský problém, že by bylo nutné mu v koncepci základního vzdělávání věnovat třeba i samostatný předmět. Moje stanovisko je z koncipování této práce více než zřejmé. Vytvoření předmětu, který by se zabýval problematikou domácího násilí, je dle mého názoru přinejmenším aktuálním tématem do diskuze. Nezabývejme se nyní koncepcí a metodickou stránkou konkrétního předmětu, ale pouze otázkou, zda je návrh takto koncipovaného předmětu opravdu aktuální a opodstatněný.

⁵⁰ <http://rvp.cz/informace/dokumenty-rvp/rvp-zv> (k 03. 02. 2011)

Rodina je místem, kde se každému z nás dostává prvotních životních zkušeností, modelů chování, hodnot a základních pohledů na životní realitu spojenou s kvalitním budováním mezilidských vztahů. Pokud se však rodina nachází v začarovaném kruhu domácího násilí, nedostává se dítěti možností, aby těchto hodnot a norem vůbec dosáhlo. Dochází ke zvnitřnění negativních forem chování a dítě se tak stává „zajatcem“ tohoto fenoménu. Pokud má někdo možnosti dítěti pomoci a ukázat mu i jiné společenské hodnoty, formovat jeho osobnost a pokusit se dítěti ukázat jiné možnosti řešení konfliktů, je to škola. K tomu však nestačí několik preventivně zaměřených programů, ale je zapotřebí systematického a cíleně mířeného výchovného působení.

Je také otázkou, zda tuto problematiku koncipovat v rámci jednoho předmětu nebo, zda tento problém pomocí průřezového tématu integrovat i do předmětů ostatních. Průřezové téma, které se dle mého názoru v současném základním vzdělávání může věnovat problematice domácího násilí, je osobnostní a sociální výchova. Smyslem osobnostní a sociální výchovy je pomáhat každému žákovi nalézat vlastní osobnostní cestu k životní spokojenosti. Tato spokojenost je založena na dobrých vztazích k sobě samému, ale i k ostatním lidem. Pomocí osobnostní a sociální výchovy se rozvíjí osobnostní, sociální a mravní stránka jednotlivých žáků. Dochází k rozvoji sebepoznání a sebepojetí, k podpoře mezilidských vztahů, poznávání lidí, k rozvoji komunikace, získávání kompetencí k řešení problémů a k vytváření pozitivních hodnot a postojů. Všechny tyto kompetence si děti osvojují pomocí vhodných her, cvičení, modelových situací a pomocí navozených diskusí.⁵¹

Ano, věřím tomu, že takto koncipované průřezové téma je zcela jistě dobrým preventivním nástrojem v boji proti nežádoucím společenským jevům. Jevům společností odsouzených, zatracovaných a nežádoucích. Patří domácí násilí v naší společnosti do skupiny těchto jevů? Opravdu je globálně a jednoznačně společností odsuzováno? Pokud je odpověď na tyto otázky kladná, tedy ano, koncepce speciálního předmětu či průřezového tématu ohledně problematiky domácího násilí je bezpředmětná, vliv primární prevence v této oblasti je tedy dostačující a dosah a realizace průřezových témat plní svoje základní funkce. Proč tedy domácí násilí patří v naší společnosti mezi nejrozšířenější

⁵¹ <http://rvp.cz/informace/dokumenty-rvp/rvp-zv> (k 03. 02. 2011)

formy násilného chování? Odpověď na tuto otázku by neměla být doménou jedince, nýbrž celé společnosti!

II. Praktická část

4 Empirické šetření

V této části diplomové práce se pokusíme objasnit a vysvětlit volbu výzkumné metody, kterou jsem použil pro realizaci a ověření výzkumného problému. Budu se tedy věnovat metodě dotazníkového šetření, která se v této práci stala stěžejní výzkumnou metodou.

V Empirické části práce se pokusíme ověřit formulovaná tvrzení o významu primární prevence v oblasti domácího násilí a jejím vlivu na žáka.

4.1 Volba výzkumného tématu

Problematika domácího násilí je a bude v naší společnosti specifickým jevem, ke kterému je nutné zaujmout zcela jednoznačné společenské stanovisko. V posledních letech se primární prevenci sociálně patologických jevů věnuje na českých školách stále větší pozornost. Programy zaměřené např. na problematiku drog, alkoholu či záškoláctví, ukazují dětem negativa plynoucí z těchto etopedických prohřešků. Při prvotní sondáži bylo zjištěno, že na mnoha školách se metodikové prevenci věnují také problematice domácího násilí. Většinou je toto násilné a omezující chování zahrnuto do velké skupiny sociálně patologických jevů. Zarážející ovšem je, že tomuto negativnímu společenskému fenoménu se metodikové prevence, učitelé či vychovatelé věnují pouze okrajově. Toto zjištění mě nemile překvapilo, neboť jsem přesvědčen o zcela zásadním a negativním vlivu domácího násilí na rozvoj osobnostních charakteristik jedince. Závislostní chování, záškoláctví anebo šikana mohou mít svůj původ v dysfunkčním rodinném prostředí, které může být způsobeno násilným a agresivním chováním jednotlivých členů rodiny. Je zcela jistě efektivnější odstraňovat příčiny zla, než následně jeho důsledky.

Tato diplomová práce by měla upozornit na závažnost domácího násilí, ale zároveň i na nevyužité možnosti, jak s tímto jevem účinně bojovat a následně ho i minimalizovat. Tento nevyužitý potenciál spatřuji ve využití školní primární prevence.

4.2 Cíle výzkumu

Cíle výzkumu:

Zjistit, zda účast dětí na školních preventivních programech v oblasti domácího násilí má vliv na vytváření předpokladů pro budování jejich emocionální stability.

Zjistit, zda kladný vztah žáka k učiteli, metodikovi prevence, ovlivňuje názor žáka na užitečnost a smysl zařazení preventivní činnosti do výuky.

4.3 Formulace hypotéz

Hypotéza H1: Působení školní primární prevence v oblasti domácího násilí není pro budování emocionální stability dětí školního věku intervenující proměnnou.

Hypotéza H2: Čím je vztah žáka k učiteli pozitivnější, tím lépe žák vnímá užitečnost a smysl zařazení školní primární prevence v oblasti domácího násilí do výuky.

4.4 Použitá metoda sběru dat

Nejčastějšími nástroji sběru dat v pedagogické a psychologické oblasti jsou dotazník, didaktický a psychologický test, rozhovor, pozorování a experiment. Ke sběru primárních dat byl v této práci zvolen kvantitativní přístup. Prostředkem ke sběru informací byl dotazník.

Dotazník je nejpoužívanější pedagogickou výzkumnou technikou vůbec⁵². „Podstatou dotazníku je zjištění dat a informací o respondentovi, ale i jeho názorů a postojů k problémům, které dotazujícího zajímá. Na rozdíl od některých jiných technik je používána forma písemných odpovědí na položené otázky. Předností dotazníku je možnost oslovit větší počet respondentů a získání velkého počtu dat v krátkém časovém úseku. Mezi další nesporné výhody dotazníkového šetření patří také to, že získaná data lze plně kvantifikovat. Při použití této výzkumné techniky musíme ovšem brát v úvahu i její negativní stránku, která spočívá v subjektivitě výpovědí.

Dotazník obsahuje 18 otázek. K ověření či vyvrácení hypotézy H1 směřují v dotazníku tyto položky: 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9

⁵² PELIKÁN, J. Základy empirického výzkumu pedagogických jevů. Praha: Karolinum, 1998. s. 105

K ověření či vyvrácení hypotézy H2 směřují tyto položky:

- Vztah žáka k učiteli, metodikovi prevence: 15, 16, 17, 18
- Názor žáka na užitečnost a smysl zařazení školní primární prevence do výuky: 10, 11, 12, 13, 14

4.5 Charakteristika výzkumného souboru a vzorku

Základní soubor zahrnuje žáky 1. ZŠ Jirkov v okrese Chomutov studujících na této škole ve školním roce 2010-2011. Ze základního souboru byl pořízen vzorek o velikosti 15% původního základního souboru. Na škole studuje 522 žáků, vzorek tedy obsahoval 78 žáků. Základní vzorek tvoří žáci sedmých a devátých tříd 1. ZŠ Jirkov. Ke stanovení základního vzorku byla použita metoda záměrného výběru. Výběr základního vzorku byl záměrný. Do základního vzorku byly vybrány osoby na základě těch znaků základního souboru, které jsou důležité pro tento výzkum. Hlavním kritériem pro výběr žáků (základní vzorek) byla jejich účast na programech, besedách a přednáškách zaměřených na problematiku domácího násilí.

Z celkového počtu 64 respondentů bylo 30 (46,9%) dívek a 34 (53,1%) chlapců.

Graf 2 Odpovědi respondentů na otázku 1

Zdroj: vlastní výzkum

Z celkového počtu 64 navrácených dotazníků absolvovalo 47 (73,4 %) respondentů hodiny zaměřené na problematiku domácího násilí a 17 (26,6%) respondentů se těchto hodin neúčastnilo.

Graf 3 Účast dětí na školní primární prevenci v oblasti domácího násilí

Zdroj: vlastní výzkum

5 Zpracování a vyhodnocení výsledků výzkumu

5.1 Způsob zpracování dotazníkového šetření

Dotazníkové šetření mi v této diplomové práci sloužilo k potvrzení či vyvrácení hypotéz H1, H2.

V dotazníku jsou použity uzavřené parametrické otázky, které lze statisticky zpracovat. Otázky jsou zařazeny do souboru škálovacích otázek. Každá škála se ptá na jinou proměnnou (emocionální stabilitu, názor žáka na smysl a důležitost zařazení primární prevence v oblasti domácího násilí do výuky, vztah žáka k učiteli). Dotazník obsahoval celkem 18 položek.

K potvrzení či vyvrácení hypotézy H1 byly v dotazníku použity položky 6-9, které byly kvalitativně doplněny o položky 3-5.

Zpracování dat: statistické zpracování, soubor číselných hodnot ($a=5$, $b=4$, $c=3$, $d=2$, $e=1$) odpovídajících výpovědím respondenta na jednotlivé položky byly zaneseny do připravené tabulky v PC (zpracováno v programu Excel). Z těchto dat vypočítáme průměrnou hodnotu každé škály a tím získáme koeficient označující daný jev.

K potvrzení či vyvrácení hypotézy H2 byly v dotazníku použity položky 10-14 (názor žáka na smysl a důležitost zařazení primární prevence v oblasti domácího násilí do výuky), položky 15-18 (vztah žáka k učiteli).

Zpracování dat: statistické zpracování, soubor číselných hodnot ($a=1$, $b=2$, $c=3$, $d=4$, $e=5$) odpovídajících výpovědím respondenta na jednotlivé položky byly zaneseny do připravené tabulky v PC. Z těchto dat vypočítáme průměrnou hodnotu každé škály a tím získáme koeficient označující daný jev. Pomocí korelačního koeficientu následně zjistíme vztah (lineární, nelineární) mezi danými jevy.

5.2 Průběh šetření a návratnost dotazníku

Ze základního souboru 522 žáků byl pořízen vzorek o velikosti 78 žáků (15% původního základního souboru). Tomuto počtu respondentů (78 žáků) byl pomocí internetového portálu zprostředkován dotazník k vyplnění. Sběr dat probíhal v období od

ledna 2011 do února 2011. Ke statistickému zpracování bylo navráčeno 64 dotazníků. Návratnost dotazníků tedy činila 82%.

5.3 Výsledky dotazníkového šetření

Hypotéza H1: Působení školní primární prevence v oblasti domácího násilí není pro budování emocionální stability dětí školního věku intervenující proměnnou.

5.3.1 Koeficient emocionální stability dětí, které absolvovaly školní primární prevenci v oblasti domácího násilí

Koeficient určující emocionální stabilitu u dětí školního věku, které absolvovaly hodiny zaměřené na problematiku domácího násilí, byl stanoven pomocí dotazníkového šetření (otázky 6-9). Koeficient daného jevu byl vypočítán jako průměrná hodnota každé škály (viz příloha č. 2).

Koeficient daného jevu	3,13297872
Směrodatná odchylka	0,76292247

Tabulka 2 Výsledný koeficient emocionální stability DŠV

Zdroj: vlastní výzkum

Z těchto dat je patrné, že většina odpovědí se u jednotlivých respondentů (47 dětí) pohybovala v pásmu průměru. Směrodatná odchylka vyjadřuje, že většina čísel se od střední hodnoty odchyluje o méně než jeden v obou směrech. Můžeme tedy konstatovat, že v rámci četností se odpovědi respondentů na jednotlivé otázky pohybovaly v pásmu: většinou, někdy, zřídka.

Dotazníkové šetření mělo být kvalitativně doplněno o realizaci a následné zpracování rozhovorů s vybranými respondenty. Přesvědčit jednotlivé děti k rozhovoru nad problematikou domácího násilí se ukázalo jako nerealizovatelný úkol. Tento fakt si vysvětluji jednak tím, že problematika domácího násilí je opravdu svébytný a specifický problém, který je v naší společnosti stále poměrně hodně tabuizován, a následně i nedostatkem času, který mi neumožnil navázat adekvátní a přátelské vztahy s jednotlivými respondenty. K následnému doplnění otázek (6-9) jsem tedy použil otázky (3-5), které u dětí školního věku mapují nabyté znalosti o problematice domácího násilí.

Otázka č. 3

Co si pod pojmem domácí násilí představuješ?

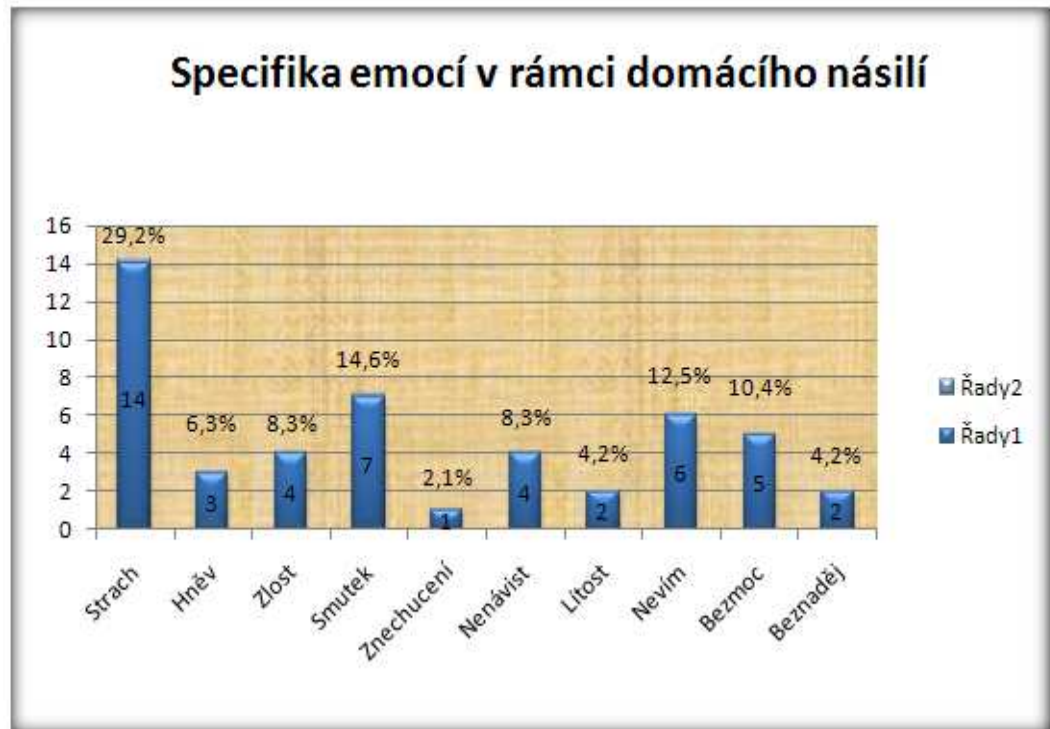
Graf 4 Oběti domácího násilí z pohledu DŠV

Zdroj: vlastní výzkum

Z grafu je patrné, že až 40% dětí si pod pojmem domácí násilí představuje násilí páchané na ženách. Děti jako nejčastější jinou možnost uváděly, že si pod pojmem domácí násilí představují násilí páchané na dětech a to v 28%. Ani jeden z respondentů po absolvování školní primární prevence nevedl, že domácí násilí se v naší společnosti týká i mužského pohlaví.

Otázka č. 4

Jaké pocity podle tebe prožívají oběti domácího násilí?

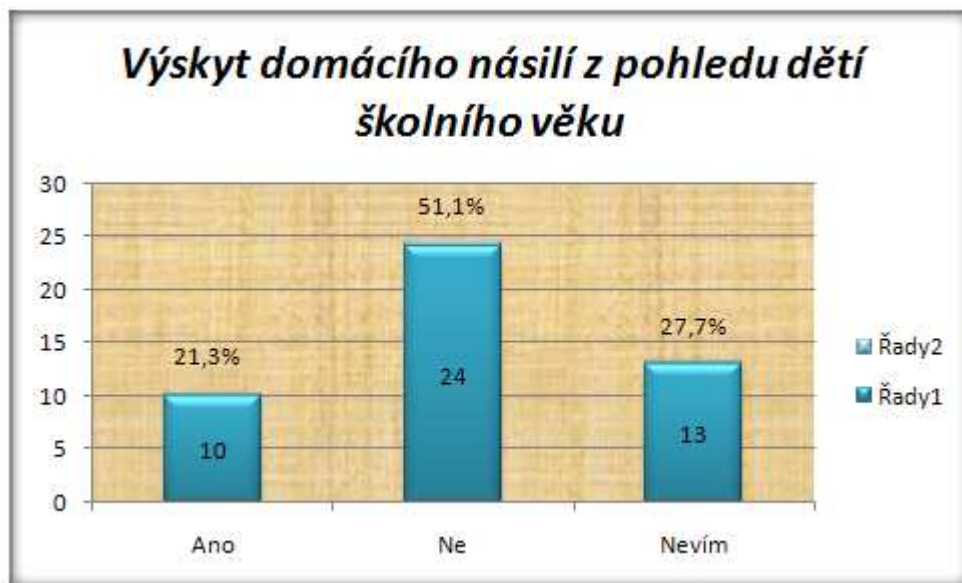
Graf 5 Specifika emocí v rámci domácího násilí

Zdroj: vlastní výzkum

Z grafu je patrné, že děti mají po absolvování školní primární prevence poměrně širokou představu o pocitech a emocích, které mohou oběti domácího násilí prožívat. Nejčastěji děti uváděly, že oběti domácí násilí prožívají pocity strachu (29,2%) a smutku (14,6 %).

Otázka č. 5

Setkal/ a jsi se na vlastní kůži s nějakými formami domácího násilí?

Graf 6 Výskyt domácího násilí z pohledu DŠV

Zdroj: vlastní výzkum

Z grafu vyplývá, že 51% dětí se s domácím násilím nesetkalo, 21% dětí tvrdí, že se již osobně s domácím násilím setkalo a 27% dětí neví, zda se staly obětí domácího násilí. Můžeme tedy konstatovat, že 72% z celkového počtu dětí, které prošly školní primární prevencí, disponuje znalostmi, které jim napomáhají určit, zda se staly či nestaly obětí domácího násilí.

5.3.2 Koeficient emocionální stability dětí, které neabsolvovaly školní primární prevenci v oblasti domácího násilí

Koeficient určující emocionální stabilitu dětí školního věku, které neabsolvovaly hodiny zaměřené na problematiku domácího násilí, byl stanoven pomocí dotazníkového šetření (otázky 6-9). Koeficient daného jevu byl vypočítán jako průměrná hodnota každé škály (viz příloha č. 3).

Koeficient daného jevu	3,08823529
Směrodatná odchylka	0,87842262

Tabulka 3 Výsledný koeficient emocionální stability DŠV

Zdroj: vlastní výzkum

Z těchto dat je patrné, že většina odpovědí se u jednotlivých respondentů (17 dětí) pohybovala v pásmu průměru. Směrodatná odchylka nám vyjadřuje, že většina čísel se od střední hodnoty odchyluje o méně než jeden v obou směrech. Můžeme tedy konstatovat, že v rámci četností se odpovědi respondentů na jednotlivé otázky pohybovaly v pásmu: většinou, někdy, zřídka.

Otázka č. 3

Co si pod pojmem domácí násilí představuješ?

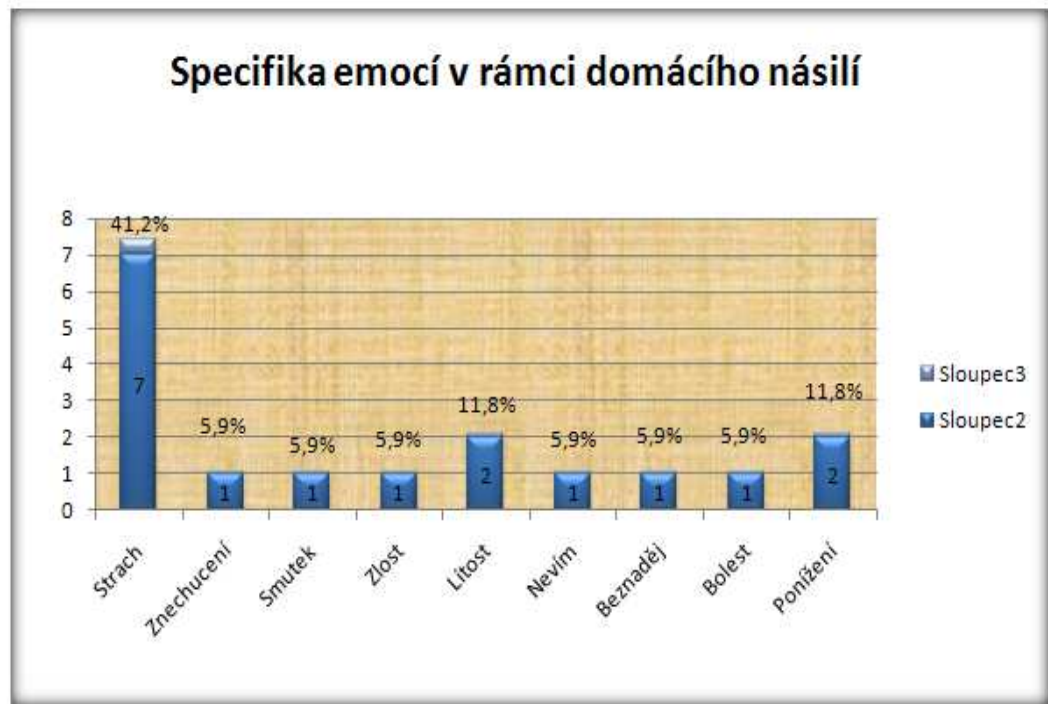
Graf 7 Oběti domácího násilí z pohledu dětí DŠV

Zdroj: vlastní výzkum

Z grafu je patrné, že 64% dětí si pod pojmem domácí násilí představuje násilí páchané na ženách. Shodné procentuální zastoupení mají děti, které si pod pojmem domácí násilí představují, že tento druh násilného chování se nejčastěji vyskytuje a je páchán na dětech, seniorech či osobách žijících ve společné domácnosti (12%). Ani zde děti nevnímají, že se problematika domácího násilí v naší společnosti týká i mužského pohlaví.

Otázka č. 4

Jaké pocity podle tebe prožívají oběti domácího násilí?

Graf 8 Specifika emocí v rámci domácího násilí

Zdroj: vlastní výzkum

Z grafu je patrné, že děti, které neabsolvovaly školní primární prevenci zaměřenou na problematiku domácího násilí, mají poměrně širokou představu o pocitech a emocích, které mohou oběti domácího násilí prožívat. Nejčastěji děti uváděly, že oběti domácí násilí prožívají pocity strachu (41,2%), lítosti a ponižení (11,8%).

Otázka č. 5

Setkal/ a jsi se na vlastní kůži s nějakými formami domácího násilí?

Graf 9 Výskyt domácího násilí z pohledu DŠV

Zdroj: vlastní výzkum

Z grafu vyplývá, že 41% dětí se s domácím násilím neseťkalo, 23% dětí tvrdí, že se osobně již s domácím násilím setkalo a 35% dětí neví, zda se staly či nestaly obětí domácího násilí. Můžeme tedy konstatovat, že 65% z celkového počtu dětí, které neabsolvovaly školní primární prevenci, disponuje znalostmi, které jim napomáhají určit, zda se staly či nestaly obětí domácího násilí.

S odkazem na dotazníkové šetření lze konstatovat, že na daném vzorku respondentů se prokázalo, že účast dětí na školní primární prevenci v oblasti domácího násilí nemá vliv na vytváření předpokladů pro budování emocionální stability dětí školního věku. Výsledky dotazníkového šetření u dětí, které absolvovaly školní primární prevenci ($x=3,13$), nejsou statisticky odlišné od výsledků zjištěných v dotazníkovém šetření u dětí, které školní primární prevenci v oblasti domácího násilí neabsolvovaly ($x=3,08$).

Hypotéza H2: Čím je vztah žáka k učiteli pozitivnější, tím lépe žák vnímá užitečnost a smysl zařazení školní primární prevence v oblasti domácího násilí do výuky.

Do tabulky (viz příloha č. 4) byl, zaznamenám počet respondentů (47 dětí), koeficient vztahu žáka k učiteli, který je na dané škole zodpovědný za metodické vedení primární prevence a koeficient názoru žáka na smysl a užitečnost školní primární prevence v oblasti domácího násilí. Z příslušných koeficientů byl poté vypočítán korelační vztah obou proměnných. Z tabulky 4. vyplývá, že hodnota korelačního koeficientu nabývá v našem případě hodnotu kladné korelace ($r=0,62$), hodnoty obou proměnných lineárně stoupají. Na daném vzorku respondentů se tedy prokázala lineární závislost mezi příslušnými jevy. Čím je vztah žáka k učiteli pozitivnější, tím lépe žák vnímá užitečnost a smysl zařazení školní primární prevence v oblasti domácího násilí do výuky.

Koef. vztahu žák - učitel	Koef. NŽSPP	Korelační koef.
3,29	3,43	0,618324693

Tabulka 4 Koeficient vztahu žáka k učiteli a názoru žáka na smysl primární prevence

Zdroj: vlastní výzkum

5.4 Závěrečné shrnutí výzkumu a vyhodnocení hypotéz

Cílem výzkumu bylo zjistit, zda účast dětí na školních preventivních programech v oblasti domácího násilí má vliv na vytváření předpokladů pro budování jejich emocionální stability. Druhým cílem tohoto výzkumu bylo zjistit, zda kladný vztah žáka k učiteli, metodikovi prevence, ovlivňuje názor žáka na užitečnost a smysl zařazení preventivní činnosti do výuky.

Na základě stanovených cílů byly stanoveny předběžné názory na vazby mezi jednotlivými jevy.

Hypotéza H1: Působení školní primární prevence v oblasti domácího násilí není pro budování emocionální stability dětí školního věku intervenující proměnnou.

Z provedeného dotazníkového šetření vyplývá, že účast dětí na školních preventivních programech v oblasti domácího násilí nemá prokazatelný vliv na vytváření předpokladů pro budování emocionální stability dětí školního věku. Koeficient daného

jevu (emocionální stabilita), který vyjadřoval určité oblasti schopností (schopnost zvládat a kontrolovat emoční stav, schopnost rozpoznat a číst emoce druhých, znalost sebe a svých emocí atd.) nebyl statisticky odlišný u dětí, které absolvovaly školní primární prevenci v oblasti domácího násilí ($x=3,13$), od dětí, které školní primární prevenci v oblasti domácího násilí neabsolvovaly ($x=3,08$).

Z dotazníkového šetření dále vyplývá, že pod pojmem domácího násilí si 40% dětí, které prošly školní primární prevencí, představují násilí páchané na ženách. Ve skupině dětí, které školní primární prevenci neabsolvovaly, si 64% dětí rovněž pod tímto pojmem představuje násilí páchané na ženách. Ani v jedné skupině však děti nevnímají, že se problematika domácího násilí týká i mužského pohlaví. Je tedy patrné, že informace, které děti získaly po absolvování školní primární prevence, jsou v této oblasti nedostačující.

Dále můžeme konstatovat, že děti se poměrně dobře orientují v problematice pocitů či emocí, které mohou oběti domácího násilí prožívat, a to nezávisle na absolvování preventivních programů zaměřených na danou problematiku. Je tedy patrné, že ani v této oblasti nepřináší školní primární prevence pro jednotlivé žáky žádné výrazné obohacení.

S odkazem na dotazníkové šetření lze také konstatovat, že děti, které prošly školní primární prevencí v oblasti domácího násilí, disponují znalostmi (72% dětí), které mohou napomoci včasnému odhalení specifických znaků domácího násilí. U dětí, které neabsolvovaly školní primární prevenci v oblasti domácího násilí, disponuje 65% dětí znalostmi, které mohou napomoci včasnému odhalení specifických znaků domácího násilí. Opět je patrné, že zde není významný rozdíl v nabytých znalostech u dětí, které absolvovaly či neabsolvovaly školní primární prevenci v oblasti domácího násilí.

Z dostupných výsledků můžeme tedy konstatovat, že hypotéza H1 byla na daném vzorku respondentů potvrzena.

Hypotéza H2: Čím je vztah žáka k učiteli pozitivnější, tím lépe žák vnímá užitečnost a smysl zařazení školní primární prevence v oblasti domácího násilí do výuky.

Pomocí dotazníkového šetření byl stanoven koeficient vztahu žáka k učiteli a názor žáka na užitečnost a smysl zařazení školní primární prevence v oblasti domácího násilí. Z daných koeficientů byl určen korelační koeficient ($r=0,61$). Hodnota kladné korelace naznačuje, že hodnoty obou proměnných zároveň stoupají.

Z dostupných výsledků můžeme tedy konstatovat, že hypotéza H2 byla na daném vzorku respondentů potvrzena.

6 Závěr

Osobně vnímám, že v České republice se v oblasti řešení problematiky domácího násilí za poslední dobu uskutečnil poměrně velký a významný krok kupředu. Celá společnost před několika lety s nadšením vítala legislativní změny, které se významně postavily na stranu oběti domácího násilí. V průběhu této práce jsme několikrát naznačovali, že předcházet následkům násilného chování je zcela jistě efektivnější, než dané následky řešit. Tuto myšlenku neopomenu ani v úplném závěru této diplomové práce, neboť se domnívám, že právě v této jednoduché formulaci či myšlence je zakomponována veškerá podstata preventivního působení v oblasti domácího násilí.

Primární prevence v oblasti domácího násilí je na našich školách opomíjenou zbraní v boji proti tomuto závažnému fenoménu. Výsledky empirického šetření toto tvrzení potvrzují a zároveň ukazují cestu, kterou bychom se měli vydat v boji proti násilnému chování v rodinách. Děti školního věku bezesporu vnímají, že domácí násilí či násilí mezi partnery může ohrožovat i je samotné. Mají poměrně širokou představu o emocích, které oběti domácího násilí prožívají či mohou prožívat. Druhá strana mince však ukazuje, že mnoho dětí neumí se svými emocemi pracovat, nezná jejich silné či slabé stránky, neumí je ovládat a usměrňovat. Pokud je dítě zasaženo domácím násilím obklopuje ho mnoha negativních emocí, se kterými si nedokáže poradit. A právě adekvátní zpracování emočně vypjatých situací, které jsou nedílnou součástí násilného chování v rodinách, může dítěti pomoci pochopit, co se v jeho rodinném prostředí děje a aktivizovat jeho organismus k přiměřenému a adekvátnímu zásahu či řešení. Děti často bývají vlastními vězni svých bludných představ a přesvědčení, který jim častokrát našeptávají, že právě oni jsou příčinou patologického stavu uvnitř rodiny. Pokud jednotlivec dokáže se svými emocemi správně zacházet a pokud dojde k jejich adekvátnímu vyhodnocení a následnému zpracování, může být jedinec tohoto vnitřního rozpolcení ušetřen. Oblast emocí v rámci domácího násilí je poměrně neprobádanou oblastí, která si zcela jistě zaslouží mnohem větší pozornost, než se jí do této doby dostávalo.

Velkou roli v preventivním působení v oblasti domácího násilí by samozřejmě měla zastávat škola. Z odpovědi na první cíl empirické části diplomové práce plyne, že je důležité, aby děti vnímaly smysl zařazení školní primární prevence v oblasti domácího

násilí do výuky. Pokud budou děti vědět proč to či ono v rámci primární prevence v dané oblasti dělají, je zde velká šance přijetí a zvnitřnění základních principů a myšlenek plynoucích z preventivního působení.

Druhým cílem empirické části této diplomové práce bylo zjistit, zda kladný vztah žáka k učiteli, který na škole realizuje programy zaměřené na primární prevenci v oblasti domácího násilí, ovlivňuje názor žáka na smysl a užitečnost zařazení preventivní činnosti do výuky. Smysl se nedá předat, ten se musí prožít. Učitel - metodik prevence by měl v rámci primární prevence v oblasti domácího násilí vytvořit takové prostředí, ve kterém bude možné hledání smyslu realizovat. K tomu je samozřejmě zapotřebí přátelského a otevřeného vztahu z obou stran. Můžeme tedy konstatovat, že pokud je vztah žáka k učiteli kladný, tím lépe žák vnímá užitečnost a smysl zařazení školní primární prevence v oblasti domácího násilí do výuky. Z výzkumného šetření můžeme konstatovat, že lineární vztah těchto jevů je vzájemně stoupající.

Domnívám se, že tato diplomová práce může být k užitku všem osobám ohroženým domácími násilím, převážně je však určena dětem jako zapomenutým obětem domácího násilí.

7 Seznam literatury

- [1] ATKINSON, R. *Psychologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-640-3.
- [2] BEDNÁŘOVÁ, K., MACKOVÁ, P., WUNSCHOVÁ, K., BLÁHOVÁ, K. *Domácí násilí: zkušenosti z poskytování sociální a terapeutické pomoci ohroženým osobám*. Praha: Acorus, 2009. ISBN 978 – 80 – 2545422 – 0.
- [3] BENTOVIN, A. *Týrání a sexuální zneužívání v rodinách*. Praha: Grada, 1998. ISBN 80-7169-629-3.
- [4] BURIÁNEK, J. a kol. *Domácí násilí – násilí na mužích a seniorech*. Praha: Triton, 2006. ISBN 80-7254-914-6.
- [5] BUSKOTTE, A. *Z pekla ven: žena v domácím násilí*. Brno: Computer Press, 2008. ISBN 978-80-251-17-6.
- [6] ČERMÁK, I. *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou: Fakta, 1998. ISBN 80-902614-1-8.
- [7] ČÍRTKOVÁ, L., VITOUŠOVÁ M., MACHÁČKOVÁ, R. *Domácí násilí: studie*. Praha: Bílý kruh bezpečí, 2002. 143 s. ISBN 80-86284-19-0.
- [8] ELLIOTTOVÁ, M. *Jak ochránit své dítě*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-034-0.
- [9] ELLIOT, J., PLACE, M. *Dítě v nesnázích*. Praha: Grada, 2002. ISBN 80-247-0182-0.
- [10] GÁL, F. A kol. *Násilí*. Praha: Egem, 1994. ISBN 80-85395-41-X
- [11] HAVLÍK, R., KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-635-7.
- [12] HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- [13] KOLAŘÍKOVÁ, O. a kol. *Problémy psychického vývoje a osobnosti*. Praha: Academia, 1978. ISBN 21-023-78.

- [14] LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998. ISBN 80-7169-195-X.
- [15] LUKASOVA, E. *Logoterapie ve výchově*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-180-0.
- [16] MAŇÁK, J. *Cesty pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-078-6.
- [17] MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, B., POKORNÁ D., TOUFAROVÁ M. *Partnerské násilí*. Praha: Linde, 2008. ISBN 978-80-86131-76
- [18] MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres*. Praha: Galén, 1994. ISBN 80-85824-06-X.
- [19] MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada, 2002. ISBN 80-247-0332-7.
- [20] NAKONEČNÝ, M. *Emoce*. Praha: Academia, 2000. ISBN 80-200-0763-6.
- [21] NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-1289-3.
- [22] PELIKÁN, J. *Hledání těžiště výchovy*. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1265-2.
- [23] PELIKÁN, J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-569-8.
- [24] PERIČ, T. *Sportovní příprava dětí*. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-247-0683-0.
- [25] PREKOPOVÁ, J. *Jak být dobrým rodičem*. Praha: Grada, 2001. ISBN 80-247-9063-7.
- [26] PONĚŠICKÝ, J. *Agrese, násilí*. Praha: Triton, 2005. ISBN 80-7254-593-0.
- [27] SPURNÝ, J. *Psychologie násilí*. Praha: EUROUNION, 1996. ISBN 85-85858-30-4.
- [28] ŠKALOUDOVÁ, A. *Statistika v pedagogickém a psychologickém výzkumu*. Praha: SVI Pedf UK, 1998. ISBN 80-86039-56-0.

- [29] VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H. a kol. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada, 2008. ISBN 967-80-247-1734-0.
- [30] VANÍČKOVÁ, E., HAJD – MOUSSOVA, Z., PROVAZNÍKOVÁ, H., *Násilí v rodině*. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 382-180-94
- [31] VOŇKOVÁ, J., HUŇKOVÁ, M. *Domácí násilí v českém právu z pohledu žen*. Praha: ProFem, 2004. ISBN 80-239-2106-1.
- [32] VYMĚTAL, J. *Úvod do psychoterapie*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2677-0.
- [33] WEISS, P., a kol. *Sexuální zneužívání dětí*. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-0929-5.
- [34] WOOD, R., HARRY, T. *Testy emoční inteligence*. Brno: Computer Press, 2003. ISBN 80-7226-898-8

Internetové odkazy

www.bkb.cz

www.domacinasili.cz

www.msmt.cz

www.mvcr.cz

www.rosa-os.cz

www.rvp.cz

www.stopnasili.cz

www.tyrane-děti.cz

<http://docs.google.com>

Seznam grafů

Graf 1 Děti jako svědci domácího násilí.....	37
Graf 2 Odpovědi respondentů na otázku 1	61
Graf 3 Účast dětí na školní primární prevenci v oblasti domácího násilí.....	62
Graf 4 Oběti domácího násilí z pohledu DŠV	65
Graf 5 Specifika emocí v rámci domácího násilí.....	66
Graf 6 Výskyt domácího násilí z pohledu DŠV	67
Graf 7 Oběti domácího násilí z pohledu dětí DŠV	69
Graf 8 Specifika emocí v rámci domácího násilí.....	70
Graf 9 Výskyt domácího násilí z pohledu DŠV	71

Seznam tabulek

Tabulka 1 Počet dětí, svědků domácího násilí.....	37
Tabulka 2 Výsledný koeficient emocionální stability DŠV	64
Tabulka 3 Výsledný koeficient emocionální stability DŠV	68
Tabulka 4 Koeficient vztahu žáka k učiteli a názoru žáka na smysl primární prevence	72

Seznam obrázků

Obrázek 1 Specifika emocí v rámci domácího násilí	45
---	----

8 Seznam příloh

Příloha 1 – Dotazník

Příloha 2 – Tabulka pro kvantifikované zpracování dotazníku (děti, které absolvovaly školní primární prevenci v oblasti domácího násilí)

Příloha 3 - Tabulka pro kvantifikované zpracování dotazníku (děti, které neabsolvovaly školní primární prevenci v oblasti domácího násilí)

Příloha 4 – Tabulka porovnání koeficientů vztahu žáka k učiteli a názoru žáka na smysl primární prevence v oblasti domácího násilí

Příloha 5 – Zákon na ochranu před domácím násilím

Příloha 1 – Dotazník

Dobrý den,

jmenuji se Petr Pištěk a jsem studentem Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, obor: Pedagogika. Provádím pro svoji diplomovou práci výzkum, který se zaměřuje na vliv primární prevence v oblasti domácího násilí. V této souvislosti se na Vás obracím s prosbou o vyplnění tohoto dotazníku. Je anonymní a získané informace budou použity pouze v diplomové práci. Na otázky odpovídejte výběrem z uváděných možností nebo na vyznačených místech vlastními slovy. Zvolit jde vždy jen jednu odpověď, pouze u otázky č. 4 odpovídáte vlastními slovy.

Děkuji za Vaši pomoc s realizováním výzkumu.

Petr Pištěk

Dotazník

- 1) Jsem:
 - a) Dívka
 - b) Chlapec

- 2) Měli jste letos ve škole nějaké hodiny zaměřené na problematiku domácího násilí?
 - a) Ano
 - b) Ne

- 3) Co si pod pojmem domácí násilí představuješ?
 - a) Násilí páchané na ženách
 - b) Násilí páchané na mužích
 - c) Násilí páchané na dětech
 - d) Násilí páchané na seniorech
 - e) Násilí páchané na osobách žijících ve společné domácnosti

- 4) Jaké pocity podle tebe prožívají oběti domácího násilí (otevřená otázka)?

- 5) Setkal/a jsi se na vlastní kůži s nějakými formami domácího násilí?
 - a) Ano
 - b) Ne
 - c) Nevím

- 6) Jen těžko ovládám svůj hněv.
 - a) Vždy
 - b) Většinou
 - c) Někdy
 - d) Zřídka

- e) Nikdy
- 7) Když mám někomu popsat své city nebo se s nimi svěřit, znervózním.
- a) Vždy
 - b) Většinou
 - c) Někdy
 - d) Zřídka
 - e) Nikdy
- 8) Je pro mě těžké se smířit s tím, jaký/á jsem.
- a) Vždy
 - b) Většinou
 - c) Někdy
 - d) Zřídka
 - e) Nikdy
- 9) Když vidím nebo slyším, jak se lidé hádají, rozčiluje mě to.
- a) Vždy
 - b) Většinou
 - c) Někdy
 - d) Zřídka
 - e) Nikdy
- 10) Školní preventivní programy pomáhají určovat životní hranice a limity (čeho chci v životě dosáhnout, jakými prostředky, co jsem ochotný obětovat pro dosažení svého cíle atd.).
- a) Vždycky
 - b) Většinou ano
 - c) Někdy
 - d) Spíše ne
 - e) Nikdy
- 11) Vím, kam preventivní činnost školy v oblasti domácího násilí směřuje – proč to či ono děláme.
- a) Vždy
 - b) Většinou ano
 - c) Někdy
 - d) Spíše ne
 - e) Nikdy

- 12) Poznatky a dovednosti, které v hodinách primární prevence získáváme, jsou užitečné pro běžný život.
- a) Vždy
 - b) Většinou ano
 - c) Někdy
 - d) Většinou ne
 - e) Nikdy
- 13) Nabyté znalosti jsem použil/a mimo vyučovací hodiny.
- a) Mnohokrát
 - b) Často
 - c) Občas
 - d) Moc ne
 - e) Nikdy
- 14) Zařazení školních preventivních programů o problematice domácího násilí považuji v rámci výuky za důležité.
- a) Vždy
 - b) Většinou ano
 - c) Někdy
 - d) Většinou ne
 - e) Nikdy
- 15) K učiteli/ učitelce, která vede hodiny primární prevence, mám kladný vztah.
- a) Zcela určitě
 - b) Pravděpodobně ano
 - c) Možná
 - d) Asi ne
 - e) Ne
- 16) Učitel/učitelka, metodik prevence je ochoten mi kdykoli pomoci.
- a) Zcela určitě
 - b) Pravděpodobně ano
 - c) Možná
 - d) Asi ne
 - e) Ne
- 17) Učiteli/ učitelce, metodikovi prevence bych se svěřil/a s osobním problémem.
- a) Zcela určitě
 - b) Pravděpodobně ano

- c) Možná
- d) Asi ne
- e) Ne

18) Domníváš se, že je ve škole dostatečně svobodná atmosféra, aby se dalo diskutovat o problematice domácí násilí?

- a) Zcela určitě
- b) Pravděpodobně ano
- c) Možná
- d) Asi ne
- e) Ne

Příloha – 2 Tabulka pro kvantifikované zpracování dotazníku (děti, které absolvovaly školní primární prevenci v oblasti domácího násilí)

Respondent	Otázka č.6	Otázka č.7	Otázka č.8	Otázka č.9	Koef.respondenta
1	4	4	3	5	4
2	4	4	3	5	4
3	3	3	3	4	3,25
4	3	3	2	3	2,75
5	4	2	3	4	3,25
6	3	4	3	2	3
7	1	2	3	1	1,75
8	3	1	1	2	1,75
9	2	3	3	5	3,25
10	3	4	3	4	3,5
11	4	4	5	4	4,25
12	2	3	4	1	2,5
13	2	4	4	4	3,5
14	2	4	4	3	3,25
15	3	5	4	3	3,75
16	3	4	3	4	3,5
17	4	5	4	3	4
18	3	4	1	5	3,25
19	3	3	4	5	3,75
20	3	1	1	1	1,5
21	1	4	4	4	3,25
22	5	2	3	3	3,25
23	1	5	5	5	4
24	5	1	1	1	2
25	1	3	3	3	2,5
26	3	3	5	4	3,75
27	2	4	4	3	3,25
28	4	1	1	2	2
29	1	2	4	2	2,25
30	3	5	3	5	4
31	1	3	3	5	3
32	4	5	2	4	3,75
33	3	5	4	1	3,25
34	1	1	2	1	1,25
35	4	3	4	4	3,75
36	3	5	5	4	4,25
37	5	2	3	3	3,25
38	1	4	5	5	3,75

39	4	4	4	1	3,25
40	3	4	3	3	3,25
41	2	4	5	3	3,5
42	3	3	3	3	3
43	3	1	1	1	1,5
44	3	5	3	3	3,5
45	2	4	4	3	3,25
46	2	4	1	2	2,25
47	5	3	4	2	3,5

Příloha 3 - Tabulka pro kvantifikované zpracování dotazníku (děti, které neabsolvovaly školní primární prevenci v oblasti domácího násilí)

Respondent	Otázka č.6	Otázka č. 7	Otázka č.8	Otázka č. 9	Koef.respondenta
1	3	3	2	4	3
2	4	3	5	4	4
3	5	5	4	5	4,75
4	2	3	1	2	2
5	2	3	1	2	2
6	3	3	1	3	2,5
7	4	3	1	1	2,25
8	3	4	5	2	3,5
9	3	2	2	1	2
10	3	3	3	4	3,25
11	3	2	4	4	3,25
12	3	4	4	5	4
13	2	1	1	3	1,75
14	2	2	3	4	2,75
15	5	4	3	5	4,25
16	4	3	2	5	3,5
17	2	4	4	5	3,75

Příloha 4 – Tabulka porovnání koeficientů vztahu žáka k učiteli a názoru žáka na smysl primární prevence v oblasti domácího násilí

Respondent	Koef. vztahu žák - učitel	Koef. NŽSPP
1	2,75	2,80
2	2,75	3,60
3	2,50	3,00
4	3,25	3,60
5	3,00	3,60
6	4,75	3,60
7	2,75	3,00
8	3,00	3,20
9	3,00	3,40
10	1,75	1,80
11	4,00	4,80
12	4,50	3,60
13	4,00	4,00
14	3,50	1,40
15	4,00	4,00
16	4,00	3,60
17	2,75	2,60
18	3,50	3,40
19	3,75	3,60
20	3,75	3,80
21	2,50	2,60
22	2,75	2,80
23	3,50	3,80
24	3,00	3,20
25	3,50	3,40
26	2,75	2,80
27	4,00	4,00
28	3,25	3,60
29	3,50	3,80
30	2,75	2,80
31	3,50	3,60
32	3,50	3,60
33	2,75	3,00
34	3,25	4,20
35	3,75	4,00
36	3,25	4,00
37	4,00	4,00
38	3,25	4,20

39	2,75	2,80
40	3,50	4,20
41	3,00	3,20
42	2,75	3,00
43	4,00	3,80
44	3,25	4,00
45	4,00	3,80
46	2,50	2,80
47	3,00	4,00

Příloha 5 – Zákon na ochranu před domácím násilím

135

ZÁKON

ze dne 14. března 2006,

kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím

Dostupné z: <http://www.donalinka.cz/>

Souhlasím s tím, aby moje diplomová práce byla půjčována ke studijním účelům. Žádám, aby citace byly uváděny způsobem užívaným ve vědeckých pracích a aby se vypůjčovatelé řádně zapsali do přiloženého seznamu.

V Praze dne: 17. 3. 2011

.....
Podpis

Pořadové číslo	Jméno čtenáře	č. ISIC karty	Bydliště	Datum